

RINGERIKE.

REVUE

Denne siden er uten innhold

RINGERIKE

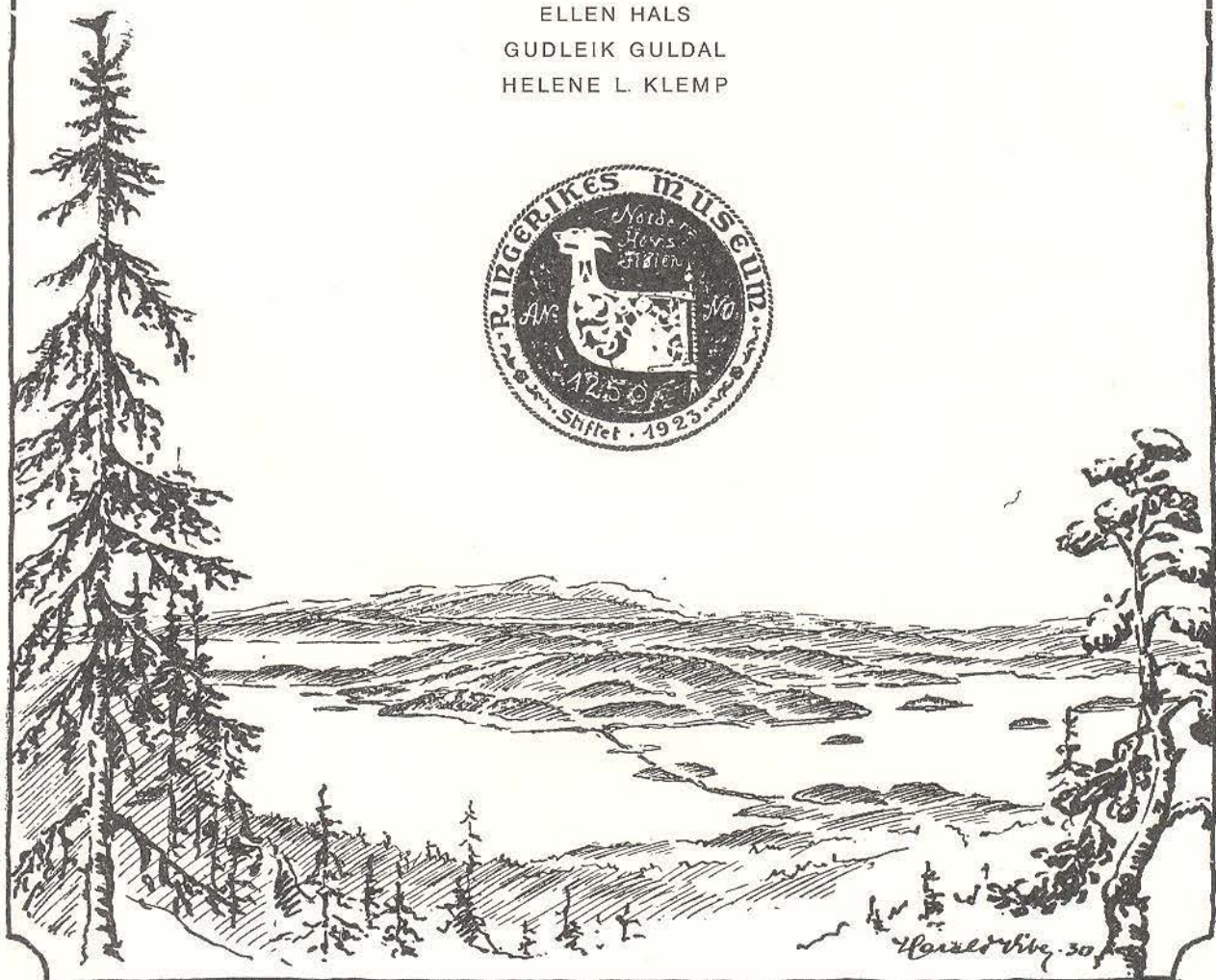
1974

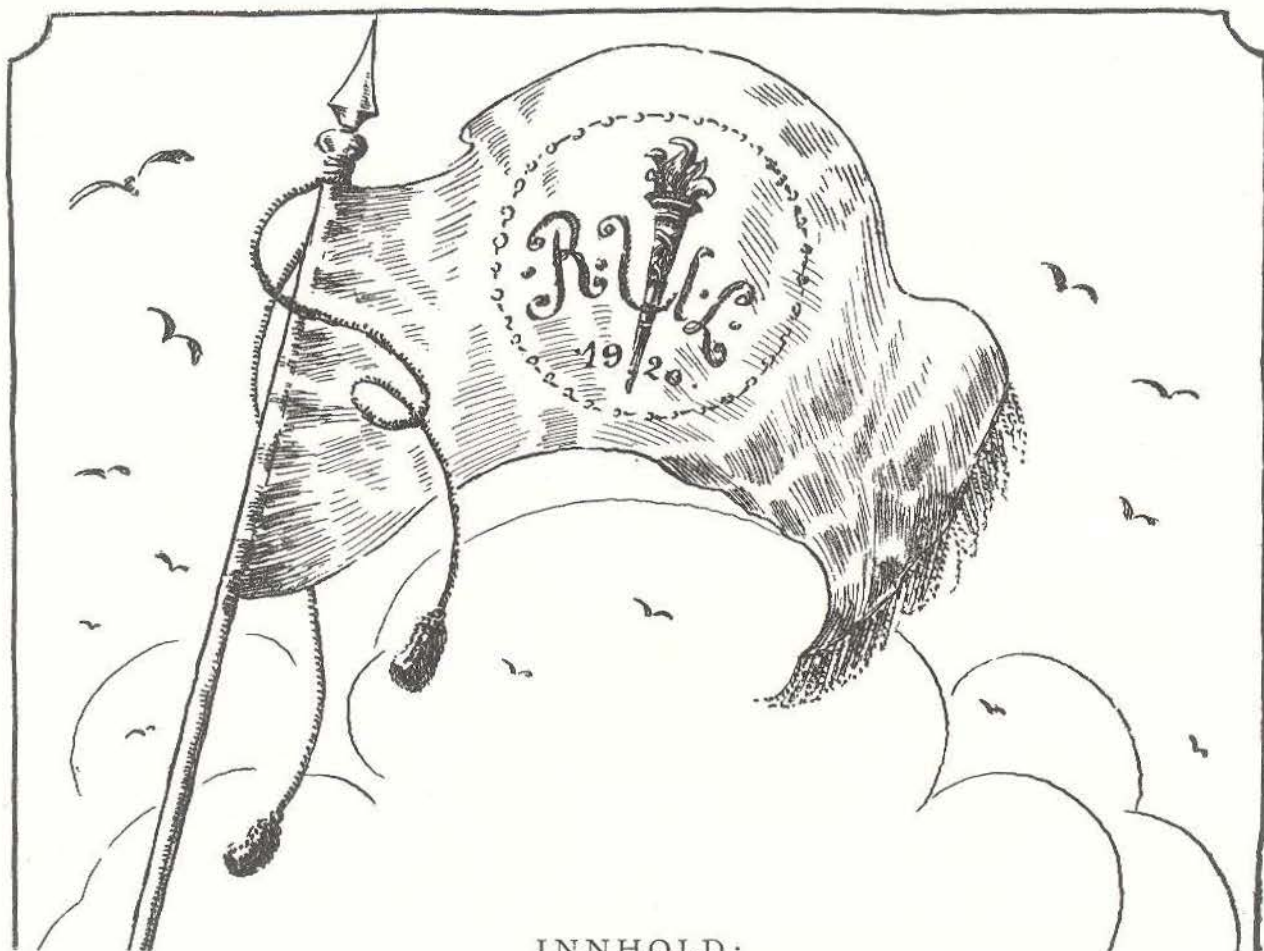
UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
RINGERIKES MUSEUM
OG RINGERIKES HISTORIELAG

VED

ELLEN HALS
GUDLEIK GULDAL
HELENE L. KLEMP

INNHold:

	Side
<i>Per Skaugen Bleikelia: Dikt</i>	3
<i>Fredrik Schjander: Over Krokskogen med kull</i>	4
<i>Halvard Løyland: Eventyrsamlar for Asbjørnsen</i>	8
<i>Arne B. Bang: Moderne drift i gamle dager</i>	12
<i>Torbjørn Slåtto: Gammel sogneinndeling på Ringerike</i>	15
<i>Einar Heimås Dokken: Oppen Gård i Heradsbygda</i>	19
<i>Sigv. Mjør: To særpregede representanter fra Ringerike</i>	22
<i>Ellen Hals: Ringerikes Museum</i>	27
<i>Nils Johannessen: Møte med ulv</i>	30
<i>Peter Lyse: Ordtak og regglar fra Ringerike</i>	31

Forsidebildet: Kopperstikk fra Hønefoss. Foto: H. Løyland

Elling

*Hei Elling, du reiste i fra meg,
før jeg nådde din hånd.
Men du ga meg din ånd.*

*Jeg krever ikke mer,
kun å få se din sjel.
Du ga meg en skatt —
en naturens skatt.*

*Jeg jobber for deg,
du jobbet for meg.
Du ville kalt meg et barn
og jeg ville kanskje kalt deg
min far.*

Per Skaugen Bleikelia

Fra 1770-årene

Over Krokskogen med kull til Bærumsverket

Av Fredrik Schjander

Det sies at her i landet har vei og sti «gjort seg sjøl». Det stemmer ikke når det gjelder Krokskogen.

Den som i dag forsøker å tråkle sammen det gamle veinettet på Krokskogen, av løse stumper og tråder som er igjen, vil få frem et mønster, et sindrig system av veier. De er fra kullbrenningens tid. Vi finner stambaner med forgreninger for ved- og kullkjøring. Det er veier som nok stykkevis kan være allmannaveg og setersti, — men først og fremst har veiene vi finner, enten de ligger i dagen eller i det skjulte, vært et ledd i en rasjonell drift ved Bærums Jernverk i slutten av 1700-årene. Noen av disse veiene finner vi prikket inn som stier på eldre kart. På de nyeste er de vekke.

Bærums Verk hadde alt i 1640-årene fått utvist en cirkumferens av kongen, det vil si et område der Verket i en avstand av 4 gamle mil fritt kunne ta det som trengtes av skog til driften. Privat skog måtte ikke røres uten etter avtale med eieren. Det var heller ikke nødvendig, for i kongens allmenning — Krokskogen — var det nok å ta av dengang. Veden ble brent til trekull i miler rundt om på skogen, og deretter kjørt til Verket og brukt til fyring under smeltingen. Alminnelig skogsved duede ikke til det, den gav ikke høy nok temperatur under grytene.

Med jernverksprivilegiet fulgte plikt for bondene omkring Verket til å brenne trekull til driften og føre kullene frem. Alt mot «billig» betaling, som det het, det vil si rimelig betaling. Det fikk de. Og det de tjente i kulltrafikken ble en ekstraskilling opptjent i tider av året da ikke annet arbeid ble forsømt. Alt ble regelmessig kontrollert av myndighetene, som også ellers holdt sin hånd over dem som var med i kulltrafikken. Overfor disse «pliktbønder», som de ble kalt, måtte Verket også påta seg visse sosiale forpliktelser. Gode og trygge arbeidsforhold var det ved Bærums

Verk! Dette ble etterhvert kjent viden om, og folk kom langveis fra for å få arbeid der. Helt fra Sverige kom de, ja, tilmed fra Finland.

I starten og mange år fremover var det lett-vint nok for Bærumsbøndene å brenne kull. Milen kunne de reise så å si utenfor stuedøren, — skog var det nok av tett inn på husene. Men med de enorme vedmengdene som skulle til, måtte de stadig lenger ut i terrenget. Og veier skulle de selv sørge for, sommer som vinter. Da begynte det slitsomme «kølabrenner»-livet som det går frasagn om.

*Fra Bærums Jernverk.
Etter maleri fra 1780-årene.*

Naturlig nok ble det slik at milene ble lagt så nær som mulig opp til den eneste veien over skogen mellom Ringerike og Bærum. Opprinnelig var dette en gammel ridevei, som vi kjenner den fra biskop Jens Nielsøns dagbok fra en visitasreise over her i 1594. Etterhvert ble den utbedret til en primitiv kjerrevei og kullvei.

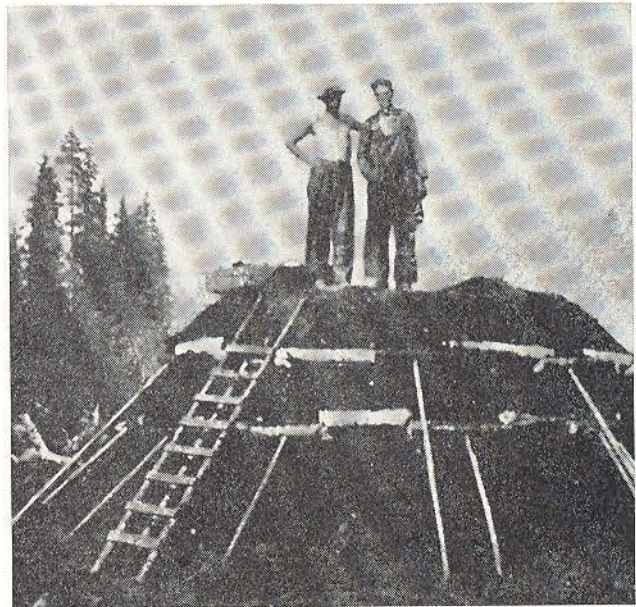
Etter 100 års drift begynte det å knirke i hjulene på Verket. Helt klart kom dette frem

i 1766. Det året dør Anna Krefting, etter at hun som enke i 54 år alene hadde eiet og med fast hånd drevet Bærums Jernverk. Helt til det siste hadde alt gått i den gamle tralten. Først da boet skulle gjøres opp og Verket takseres og selges, viste det seg at hele anlegget, maskiner og utstyr var nedslitt og foreldet. Det samme gjaldt driftsmetoder. Verket var umoderne og hang etter i konkurransen med andre jernverk i inn- og utland. Til dette kom det så at kullbrennerne presset på med klager over stadig tyngre drift langs lengre og dårlige veier. «Billige» tillegg som de fikk fra tid til annen fordyret driften og det ferdige produkt.

Meget tydet på at Anna Kreftings død var slutten på eventyret. Ja, et eventyr hadde det vært, — en trygg og god arbeidsplass for mange hundre mennesker og familier i en liten isolert verden utenfor folkeskikken. Slutt hadde det også blitt hvis ikke Verket, etter å ha skiftet eier flere ganger, var kommet i hendene på en mann som vel var den eneste i Norge på den tiden som kunne tenkes å være istand til å redde Bærums Jernverk.

Det var Conrad Clausen. 18 år gammel kom han til Verket som eier. Tross sin ungdom hadde han alt fått utenlandsk skoloring og erfaring i den helt spesielle bransjen det her gjaldt. Han kom med ungdommens optimisme, med begeistring og — med mange penger. Dertil hadde han en arbeidskraft langt utover det vanlige. Ved reiser og lesning fortsatte han å være sin tids ledende jernverkseier i de få årene han fikk leve. En ting til — han hørte hjemme i den snevre krets av rike familier og enkeltpersoner som på den tid var enerådende i vår lille hovedstad når det gjaldt penger. Det skulle komme godt med! Den unge verks-eieren hadde nok sett for lyst på situasjonen og måtte etterhvert låne for å få alt til å gå etter de planer han hadde trukket opp. Lån fikk han, og pengesorger hadde han aldri.

Med Conrad Clausen kom det fart i tingene. Hele anlegget ble modernisert, nye maskiner og moderne utstyr ble anskaffet, alt det gamle gikk ubønnhørlig på skraphaugen. Driften ble rasjonalisert, basert på kalkyler og målinger. Cirkumferensen ble nøyaktig kartlagt, avstanden fra milene til Verket oppmålt og betalingen til kullbrennere og kjørere fastsatt deretter. Og endelig — det som for oss i dag har størst interesse — for Verkets regning ble det bygd veier som tålte større lass og gav bedre flyt i trafikken. Gode veier måtte det være. Og det ble det!

En kullmile.

Ved rasjonalisering skulle driftsutgiftene bringes ned. I regnskapene for de norske jernverkene på den tiden var kullkontoen alltid den største utgiftsposten. Fra 60 opp til 75 prosent av de samlede utgifter gikk til kullbrenning og kjøring. Conrad Clausen hadde kalkulert med å spare inn store summer på denne kontoen når han fikk lært Bærumsbøndene å drive mere rasjonelt, slik det ble gjort i Sverige, der han hadde sett hvordan slikt skulle gjøres.

Men her støtte han — helt uventet — mot en mur av uforstand og vrangvilje. Han var populær nok på Verket. Det stod ikke på det. Han slet i det som ingen annen, sparte seg aldri. Han var den første på arbeidsplassen om morgenen og den siste som gikk hjem om kvelden, — for å sette seg til med korrespondanse, regnskaper og studier. Men — når det gjaldt rasjonalisering av kulldriften, forandringer i det tilvante, snakket han for døve ører. Alt humpet iveri som for 100 år siden da skogen ennå stod urørt milevis innover Krok-skogen. Det hadde vært et grenseløst sløseri med skog og trevirke. Verkseieren bante og svor, gav ordre og pålegg, truet med lensmann og fut, — ingenting hjalp! Rovdriften og sløseriet fortsatte. Men også dette problemet lot seg løse. Smått om senn fikk han folkene med på omleggingen, og driften ble regningsvarende. Alt syntes å være vel og bra!

Men det var det ikke. Etter kort tid stod det frem et nytt problem for ham. Som et spøkelse stod det der. Anna Krefting hadde i sin tid jaget

det på dør, men Conrad Clausen måtte sloss med det — og vinne over det. Det var knappheten på skog og trevirke det gjaldt. 2 år etter at Conrad Clausen hadde overtatt Verket forelå nøyaktige tall for de målinger han hadde latt foreta av ressursene i cirkumferensen. De var sjokkerende. De viste at mere enn 3—4 år kunne Verket ikke holde det gående.

Dette var i 1774. Et kort pusterum fikk verks-eieren da han undertegnet en kortsiktig kontrakt med Peder Anker på Bogstad som gav ham en begrenset rett til å ta kullved i Heggeliskogen. Veien som i den anledning ble bygget over åsen er lett å gå opp den dag i dag. Men det monnet så sorgelig lite. I 100 år hadde det bare vært å hugge ned for fote i de svære områdene på Krokskogen, helt planløst, uten kontroll og oversikt. Og uten tanke på fremtiden.

I 1776 var det åpenbart at utviklingen gikk mot et dramatisk klimaks, Verkets være eller ikke være. Kull til smeltedigelen måtte skaffes. Og det nærsagt uten hensyn til avstander og omkostninger, altså skog. Driften viste på den tiden, 4 år etter at Conrad Clausen hadde overtatt, at Verket kunne bli en god forretning, selv med dyrere kull. Men hvor skulle han få kullene fra? De kom fra Ringerike!

På frivillig foretningmessig basis treffer Conrad Clausen utover i 1770-årene avtale med Ringeriksbønder på gårder med skog langs Tyrifjorden og oppover åsen på hele strekningen fra Lier i sør til Åsa i nord. Det gjaldt levering både av kullved og ferdig trekull. Ikke nok med det! Fra den andre siden av Tyrifjorden, fra Øverskogen, fra Lier, Modum og Tyristrand kom det kull til Bærums Verk. De kom i svære prammer og ble dirigert til nyanlagte brygger og opplagsplasser langs østsiden av fjorden. Der ble de losset over i vogner eller sleder, og ble fraktet opp den bratte åsen, inn på Krokskogplataet og frem til Verket. — I forbindelse med disse fjernleveransene måtte Conrad Clausen strekke seg lenger enn han var vant til, fordi avtalen med «kontraktbøndene» som de ble kalt i motsetning til «pliktbøndene» i Bærum, var en helt frivillig ordning fra bøndenes side. Han måtte blant annet forplikte seg til å sørge for veier, vedlikehold av gamle og anlegg av nye. Det gjaldt kullveier til Verket og det gjaldt veier for kjøring av råmateriale frem til mileplassene. Kontraktbøndene forlangte førsteklasses veier. Både for tungtransporten med 3 meters stokker til brenningen, og for transport at trekull. Kullene

Skisse av veinettet for kulltransporten fra Ringerike til Bærums Verk i slutten av 1770-årene.

ble kjørt frem til Verket i store fliskurver på vogner om sommeren, på sleder om vinteren. Trekull er lettvektig, så det ble store, høye lass som krevet forsiktig kjøring på gode veier året rundt.

Det er i 1776 Conrad Clausen går igang med den vidstrakte imponerende veibyggingen som et nødvendig ledd i hans planer for driften av Bærums Verk. Det er fra ham vi har de fine kleivene fra Tyrifjorden opp mot Krokskogen. Ovenstående kart må tas for det det er — en forenklet skisse som viser kulltrafikkens geografiske omfang, og de viktigste oppsamlingsveier for kullkjøringen til Bærums Verk i slutten av 1770-årene. Skissen er et resultat av studier i marken gjennom årene og opplysninger fra forskjellige hold.

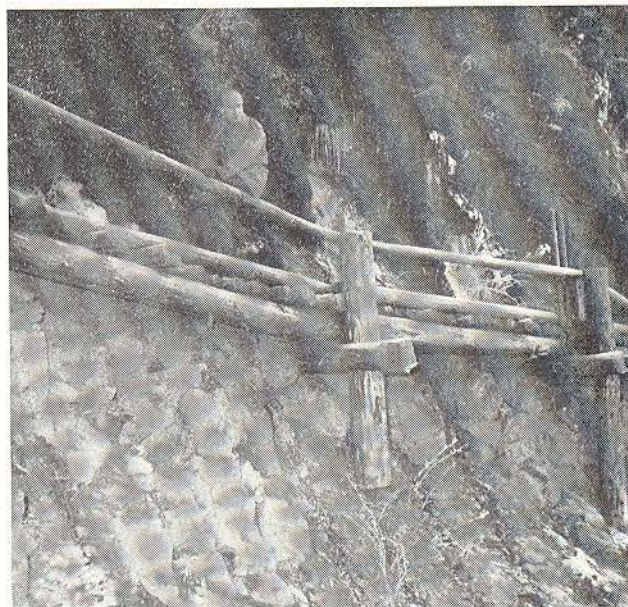
Opp skrenten mot Krokskogen var der på den tiden ingen brukbare veier for en så krevende transport som det her dreiet seg om. Selv den gamle ferdselsveien i Krokkleiva dudde ikke. Den nye Krokkleiva er Conrad Clausens verk! Den var flott. Den er gjengitt på et maleri av dansken Erik Pauelsen som var der i 1788, før kleiva var gjort til kongevei av Peder Anker. I den nedre delen

av kleiva finner vi ennå Conrad Clausens vei innenfor Peder Ankers. Den har sitt eget navn den dag i dag — Moingveien, heter den. Navnet finner vi igjen lenger inne på skogen. Her kom altså kjørerne fra Modum opp Krokkleiva på sin vei til Bærumsverket med kull. Kullveien fra Sundvollen til Lommedalen ble en stambane i kulltrafikken. Alt ved Kleivstua får den tilsig at flere godt bevarte sidebaner, veier og stier inne på skogen. Den som med teft og åpent blikk er på leting, vil alltid finne dem. De har kullveiens karakteristiske trekk, — ligger fremdeles fint og plant i terrenget, på solid underlag, gjerne overgrodd av busker og kratt. De går såvidt mulig utenom myrlende og sterke stigninger. Der det har vært nødvendig med fylling og oppbygging er hver stein finhugget og tilpasset. De har ikke «gjørt seg sjøl» disse Conrad Clausens kullveier, det er ikke hastverksarbeid som er nedlagt i dem.

Best er den gamle stambanen bevart ved Gran-topp, et stykke oppe i skogen på nordsiden av den nåværende veien, Peder Ankers. I kleiva fra Steinvollen til Langebru går den i fine svinger ned, og kommer inn på «nyveien» igjen ved foten av bakkene. Vi ser den tydelig stykkevis mellom Langebru og Jonsrud. Og i Jonsrudkleiva tar kullveien en stor sving før den kommer ned i jordet vest for gården.

Fin var denne veien! Så fin at den etterhvert ble en sterkt benyttet hovedvei, ikke bare for kulltrafikken, men for allslags farendende folk og kjøredninger mellom Ringerike og Oslo. Ikke før var Conrad Clausens folk ferdig med veien så kom kroer og gjestgiverier, — Sundvollen, Kleivstua, Midtskogen og Jonsrud. Denne veien over Krokskogen ble en forløper for kongeveien som Peder Anker skjøt frem etter en rett linje 30 år senere. Stykkevis ble den lagt oppå den gamle kullveien.

Den andre store ferdsselsåren i kulltrafikken gikk fra Rørvik og Elstangen opp Manneskaret, over Byflakseter og videre sørover med flere tilsig, for så å ta opp bakkene til Mølbakk under Høgås. Til Mølbakk kom trafikken også fra motsatt side, — sørfra. Det var kjørere fra de store skogene i Fjulsrudområdet. Vi hører at også li-ungene var i dette følge når det kom kjørendt med sine lass opp Fjulsrudkleivene til Mølbakk, hujende og skrikende. Et knutepunkt og et velegnet rastested har det trolig vært her ved Mølbakk. (Mølbakk = mellom bakkene). Den hardeste skogs-kjøringen var unnagjort når kjørerne kom hit,

Fra Humledalsveien — en gammel kullvei.

enten de kom opp bakkene fra nord eller sør. Her kunne mann og hest trenge en hvil.

Sikkert har det vært et primitivt rast- og skjenkested ved Mølbakk i de årene kulltrafikken gikk over her. Livlig har det nok vært i et trangt og røykfullt kjøkken, med mang en god historie over glassene. Reidar Holtvedt har en av dem i sine «Historier fra Krokskauen». Fra Mølbakk har så kjørerne dradd i følge over åsen mot Bærum. At vi er på rett vei skal vi ikke være i tvil om, — den største bakken ned til Nysetra heter Trefjerdningen, et navn som henger igjen etter Conrad Clausens oppmålinger og veianlegg i 1770-årene.

Da veinettet var ferdig, kulleveranser sikret og driften viste seg å være lønnsom, da Verkets produkter ble kjent i utlandet for sin fine kvalitet, og ble eksportert til Danmark, Nederland, England og Frankrike, kort sagt — da alt synes å ligge til rette for en trygg og sikker fremtid for alle som var knyttet til Bærums Verk, — da dør Conrad Clausen, knapt 30 år gammel. Den 20. mai 1785 «sluknet han plutselig som den sterkt brennende fakkel han hadde vært,» skriver Yngvar Hauge i boken om Bærums Verk.

Etter et kort avbrekk overtok Peder Anker på Bogstad Bærums Verk. Til alt held. For han og hans etterfølgere hadde Nordmarka å ta skog fra, så Krokskogen fikk fred til å komme seg igjen. Snart var det slutt med trafikken på veiene i sirkumferensen og i kleivene mot Ringerike, og med kulltrafikken på Tyrifjorden.

Forts. side 14

Jens Martin Kristofersen

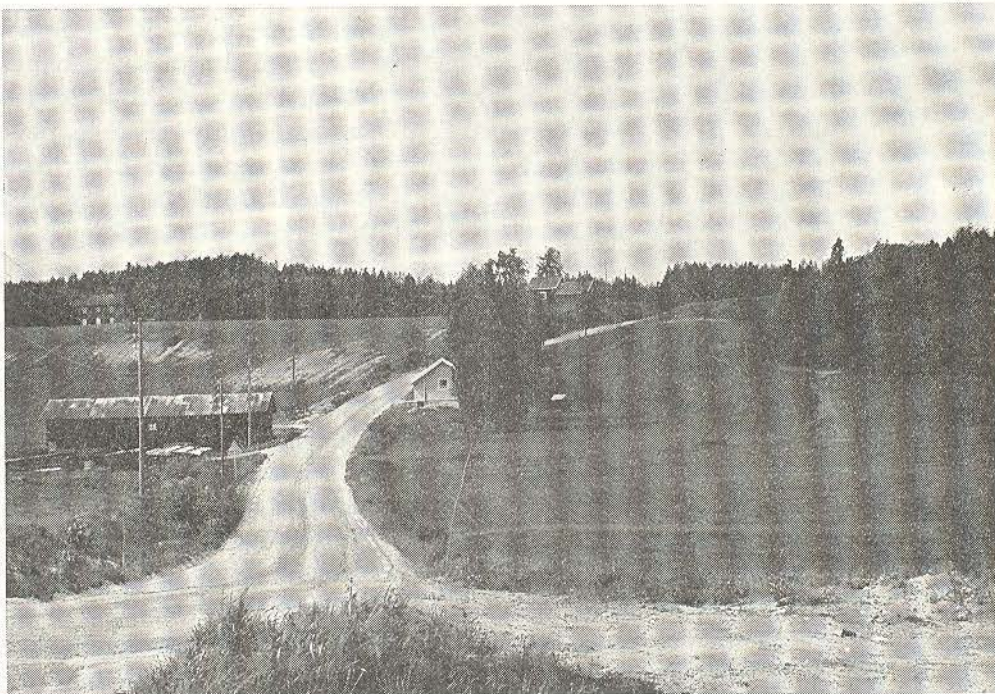
Eventyrsamlar for Asbjørnsen

Ved Hallvard Løyland

En sommernatt på Krokskogen er vel den forteljinga av P. Chr. Asbjørnsen som er best kjent. Ein møter der hans store forteljerkunst og forteljeglede, og ikkje minst hans meisterlege måte å lage «ramme» på ikring det han fortel. For dei som er kjende på Ringerike, er denne klassiske skildringa særleg interessant, for der råkar ein på personar og stader frå Ringerike, særleg i det huldreeventyret han har fletta inn og som går under namnet Huldrebryllupet på Kilebakken. Asbjørnsen hadde også fått dette eventyret av ein ringering: lærar Jens Martin Kristofersen som var fødd i 1824 på Skolemesterrud i Heradsbygda. Skolemesterrud var ein husmannsplass nord mot skogen på Hallsteinrud. Men i den tid brukte dei helst namnet Hallsteinrudeie, her på Ringerike var det vanleg å bruke eie på slike småplassar. Som ungdom kom Kristofersen til å arbeide som

omgangsskolelærer fleire stader i Norderhov. 21 år gammal vart han omgangsskolelærer i Vikar i Ådal, og deretter vart han huslærer hos lensmann Sougstad på Gunbjørgrud. Det var venskap og gifteslektskap mellom Gram-familien på Ask og Sougstadfolka, og Asbjørnsen som var ein stadig gjest på Ask, var ofte hos lensmann Sougstad. Det var då der Asbjørnsen og Kristofersen vart kjende og gode vener, for Kristofersen var mykje interessert i segner og eventyr og ein flink forteljar, eigenskapar han hadde fått i arv frå bestemora.

I 1853 gjekk Kristofersen inn på Asker seminar og tok ein fin eksamen i 1855. Han fekk difor med det same post som omgangsskolelærer i Bærum, og i 1865 gjekk han over til fast post ved Evje skole i same bygda. Der arbeidde han til han slutta som lærar i 1891. Han døydde i 1908.

*Kilebakken -
der huldrebryllupet var.*

*Ein av dei mange
haugane på Kilemoen
ved Ulsnabben.*

I Bærum var det andre forhold enn han var van med på Ringerike, så han glei smått og senn bort frå folkeminnearbeid. Song og musikk kom i staden, for han var svært musikalsk. Han var organist i Haslum kyrkje og ein god ven med tonekunstnaren Ludvig Lindeman.

Asbjørnsen døydde 6. januar 1885. Han hadde i lang tid tenkt på å gi ut ei ny og revidert utgåve av Norske Huldereventyr og Folkesagn «om verket skulde bevare sin nationale betydning som folkebok», som han sa. Då han ikkje kunne gjere arbeidet sjøl, skulle Oslo-mannen Anders Krogvig revidere den nye utgåva. Han var ein av våre mest kjende litteraturkritikarar. I forordet skriv Krogvig at Asbjørnsen «la saken i mine hender, og tok det løfte av mig at jeg — under hensyn til sprogfølelsens voksende sans for det heimlige i vendinger, uttrykk og foredrag» — skulde prøve at gjøre hvad han selv ikke maktet». Og vidare: «Hovedhensynet har vært å få skrallet 40-aarenes æstetiske snørklethet av og gjøre verkets nationale værdier friske og levende igjen». Den reviderte utgåva ved Krogvig kom i 1914.

For å sammenlikne forteljingane til Kristofersen, Asbjørnsen og Krogvig skal vi her ta fram dei ulike måtane dei fortalde Huldrebryllupet på. Vi skal no sjå på teksta til Huldrebryllupet på Kilebakken slik som Kristofersen skreiv henne for Asbjørnsen.

Huldrebryllupet på Kilebakken.

En mand fra Oppeneiet paa Ringeriget gikk i April Maaned i Aaret 1815 til Skovs for at hugge og drage frem noget Brænde. Han gikk op på Aasen i Hellinggen, som grændser mot Veien, som gaaer til Aadalen. Han fandt en tør Furu og begyndte at hugge paa. Imens han hug paa denne, syntes han at det var en Tørfuru han saa. Med han saa paa dette, kom der kjørende elleve Heste, og alle var de musede, og han syntes at det saa ud som en Brudéfærd. «Men aa er det for Folk som kommer her farende denne Veien ovenfra Aasen da?» siger han. «Vi er fra Østhalla fra Ulsnibben,» siger dem, «vi skal til Veien i Hjemkommerøl. Det er Præsten som kjører føre og derefter er det Brudefolkene og jeg er Værfaren. Du faar staa paa Meia med mig.» Saa siger dem til ham: «Vil du tage imod disse to Sække og gaa til Veien og imaale to Tønder Poteter til vi skal hjem igjen?» Han stod paa med dem til han kom til et Sted, som han syntes han kjendte sig, nemlig nord for Kilebakken, der stod et gammelt Vaarfjøs, og istedet derfor syntes han at der stod en gild Bygning, og der tog dem ind. Saa mødte dem da Nogle ude som skulde skjænke dem. Dem vilde ogsaa skjænke ham, men han sagde: «Nei Tak, jeg skal ikke have nogen Skjænk, jeg, for jeg er bare i mine Hverdagspjalter. Jeg kan nok ikke holde Selskap med Jer jeg». Saa sagde En av dem: «Lad denne gamle Mand

være og tag en Hæst og følg ham på Veien hjem igjen.» Han blev da sat paa en musede Hest, syntes han, og En fulgte med. Da han kom et Stykke derifra til en liden Dal nord for Oppenhaugen, hvor der er et Sandfald, da sandset han sig igjen, og da syntes han at han sad paa en Bøtte imellem Ørene paa den. Om et Øieblik var den og forsvunden, og da han sandsed sig igjen, saa skulde han se efter Øxen sin, og han fandt den der som han begyndte at hugge, ved den samme Tørfuruen, som han hug paa. Manden var en tid derefter saa forvirret at han ikke vidste enten at han var gaaen bort den Dag, eller han havde været borte flere Dage, men han havde blot været borte fra om Morgenen til seent om Aftenen, og han var ikke rigtig til Pas paa en lang Tid derefter.»

Så skal vi sjå det same eventyret slik som Asbjørnsen gav det att i 2. samling av Norske Huldreeventyr og Folkesagn som ein del av En sommernatt på Krokskogen. Der får Tor Lerberg «en sverlemmet Gut af et raskt og uforfærdet Udseende» til å fortelje det:

«Det var paa Vaarsiden, rigtig strax før Paaske-tider i 1815, da han Faer boede på Oppeneie. Sneen var ikke borte endda. Men saa skulde han til Skogs og hugge og trække hjem noget Ved. Han gikk opp paa Aasen i Hellingen som er bortimod Aadalsveien. Der fandt han en Tørfuru og til at hugge. Mens han hug paa den, syntes han det var Tørfuru alt han saa. Ret som han stod og glaamte og undredes paa dette, kom der kjørende en Færd med elleve Heste, og alle var de musede. Han syntes det saa ud som en Brudeferd. «Men hvad er dette for Folk, som kommer farende denne Veien ovenfra Aasen da?» siger han.

«Vi er her borte fra Østhalla fra Ulsnabben,» siger En af dem, «vi skal til Veien-gaarden i Hjemkommerøl. Den som kjører foran, det er Præsten. De som kjører efter ham er Brudefolkene, og jeg er Værfaeren. Du faar staae paa Meierne med mig.»

Da de var kommen et stykke nedover, saa siger Værfaeren: «Vil du tage imod disse to Sækkene og gaae til Veien og maale i to Tønder Poteter, til vi skal hjem igjen?» «Kan saa det,» sagde han faer. Han stod bagpaa, han, til de kom til et sted, hvor hen syntes, han skulde kjende sig. Det var rigtig Nord for Kilebakken, der det gamle Vaarfjøset stod. Det var der ikke, men en stor gild Bygning, og der tog de ind. Saa mødte der frem Nogle ude paa gaarden, som skulde skjænke dem, og de vilde skjænke han faer ogsaa. Men han sagde nei tak,

han: jeg skal ikke have nogen Skjænk, for jeg har bare paa mig en Hverdagsbrok. Jeg kan nok ikke holde Selskap med slige Folk. Saa sagde en af dem: «Lad denne Gamlen være for den han er, tag en Hest og følg ham paa Hjemveien.» Ja saa gjorde de det. De tog og satte ham i en Slæde med en muset Hest for, og En fulgte med. Da han kom et lidet Stykke frem til en liden Dal Nord for Oppenhaugen, — det er endda et Sandfall der — synes han at han sad mellem Ørene på en Bøtte. Om en Stund var den ogsaa borte, og da syntes han først han sandsede sig rigtigt. Så skulde han se efter Øxen sin, og den sad i den samme Tørfuruen, han hadde begydt at hugge paa. Da han kom hjem, var han saa reent forstummet, at han ikke vidste hvormange Dage han hadde været borte. Men han hadde ikke været borte lenger end fra om Morgenen til om Aftenen, og han var ikke rigtig lang tid efter.»

I utgåva 1914 av Norske Huldreeventyr og Folkesagn ved Anders Krogvig er Huldrebryllupet på Kilebakken fortalt slik:

Det var paa vaarsia, rektig strakst før paasketier i atten hundre og femten, da'n far budde paa Oppen-Eia. Snøen var itte borte endda. Men saa sku'n te skøgs og høgge og dra hem no ved. Han gikk op paa aasen i hellinga bortimot Aadalsveien. Der fant'n ei tørfuru, og til aa høgge. Mea han hogg paa den, syntes'n det var tørfuru alt'n saag. Res-som han sto og glante og unters paa detta, kom det kjørandes ei færd med elleve hester, og alle var dom musete. Han syntes det saag ut mest som ei brurefærd.

«Men haa er detta for folk, som kommer farandes denna veien ovante aasen da?» sier'n far.

«Vi er her bortifraa Østhalla, fraa Ulsnabben,» sier en ta dom, «vi ska' te Veien-garden i hjemkommerøl. Han som kjører føre, det er presten, og dom som kjører etter hannom, det er brurefølka, og je e værfaren. Du faar staa paa meia med mig.»

Da de var komne et stykkje neover, sier værfaren: «Vil du ta i mot dissa to sækka og gå te Veien-garen og maale ti to tynner potteter te vi ska' hematt? — «Kan saa det,» sa'n far. Han sto bakpaa han, tel dom kom tel enstann, der'n syntes han sku' kjende sig att. Det var rekti nord for Kilebakken, der det gamle vaarfjøse' sto. Fjøse' saag'n itte, men en stor gild bygning, og der tok dom inn. Saa møtte det fram noen ute paa traakka, som sku' skjænke dom, og dom vilde skjænke'n far au. Men han sa nei takk han: «Je ska' itte ha noen skjænk,» sa'n, «for je har bare paa mig ei haardagsbrok. Je

kan nok itte vera i lag med slike folk.» Saa sa en ta dom: «La denna gammel'n vera for den han er, ta en hest og følgj'n paa hemveien.» Ja, saa gjorde dom det, dom tokk og satte'n ti en slæa med en musete hest føre, og en følte med. Da'n kom et lite stykkjy fram te en liten dal nord for Oppenhagen, — det er enda et sandfall der, — saa syntes'n han satt imellom øra paa ei bytte. Om ei stynd var a borte, bytta au, og da syntes'n fysst han sanse' sig rektig. Saa sku'n se etter øksa si, og den satt i den samma tørfurua, han hadde ti paa aa høgge paa. Da'n kom hem, var'n saa reint fortomle' at'n itte visste, haa mange daer han hadde vøri borte. Men han hadde itte vøri borte længer enn fra moraan og te om kvelden, og han var itti rekti paa lang ti' etter.»

Gravhaugane ved Ulsnabben.

Når vi i skolen las i leseboka om Huldrebryllupet på Kilebakken, tenkte eg ofte på kvifor huldrefolket kom nettopp frå Ulsnabben. Ein gong kom jeg til å prate med Karl Tøien om eventyret og dei stadene som er nemnde der. Tøien hadde greie på så mangt, og i samtalen kom han til å spørje om eg hadde sett dei mange haugane som låg i rad og rekke frå Ulsnabben og bortover moen. Det måtte vere gravhaugar, meinte han. Vi fann då ut at det måtte vere difor dei underjordiske kom frå Ulsnabben. Vi vart samde om at namnet Ulsnabben måtte ha kome av Ursnabben — nabben ved ura — men at r vart uttala som tjukk l. Ein nabb er til vanleg meint ein bergpynt. Kristofersen skreiv Ulsnabben i avskrifta han sende til Asbjørnsen. Men Asbjørnsen og Krogvig skreiv Ulsnabben.

Det er vel 8—9 år sidan Elizabet Skjelsvik kom innom meg, ho som er sjef for registrering av fast jordminne i landet. Ho ville ha meg med til Kilemoen og Tjuvenborg, eg hadde m. a. nemnt dei stadene til henne ein gong vi registrerte ei steinrøys på Krokskogen.

På Kilemoen fann vi 16 gravhaugar som låg i rett linje austover frå Ulsnabben. Dei største haugane låg nærast Ulsnabben, dei som låg lengst aust, var vanskeleg å finne. Det leie er at dei største haugane ser ut til å vere utgravne, og fleire er heilt øydelagde av gruskøyrar, også i nyare tid. Det er knuseverket som er den moderne trollskapen ved Ulsnabben no.

Det synest vere rart at det er gravhaugar på den tørre sandmoen ved Ulsnabben. Ingen ting fortel eller tyder på at det har stått hus der, eller at der har vore dyrka mark. Så langt tilbake i tida trudde

dei at døde fedrar og naturvette levde i haugar og knausar. Kanskje det er det som har gjort at dei gravla dei døde nær Ulsnabben. Heilt til i vår tid heiter det at det skal bu jutul eller troll der. Og når det i segna er sagt at huldrefolket (dei døde) heldt bryllaup på Kilebakken, kan det i det ligge ei meining om at det var på dei traktene haugfolket hadde heimen sin i levande live.

Huldra og Pær Paalsen.

Det første eventyret som Asbjørnsen fekk av Kristofersen, var om ei hulder som ein møllar på Viul fortel om. Når så Asbjørnsen fortel det att, flettar han det inn i den forteljinga i 1. samling som han gir overskrifta «En nat i Nordmarken». Der legg han eventyret i munnen på ein hadelending som «fortalte høytidelig. Det var greit at skjønne at han fuldt og fast trodde paa det han kom frem med. Stemmen var dyp, han talte langsomt og vel ordnet og det laa en eiendommelig værdighet i fortellemaaten». Asbjørnsen let han fortelje slik: «Men naa skal je fortælja noe som hände ei ta skyldfolka mine paa Ringerike. «Han var mjøner på Viul og hette Pær Paalsen. Seia kom'n te kvenn-bruke' i Hens-eia — Vasslaus, dom kæller —, dæ ligger ennda ved ei ælv dom kaller Væla lengst ut i Aadaln. Hæn brukte mye aa gaa oppi aasa og fiske, og saa var'n ein gong oppe ved Buttenkjenne' som ligger i kanten ta Hofsæteraasen mellom Mari-gaards-skauen og Bergjermoen. Dær gjorde'n sig opp varme og la sig tel aa sovaa for natta.

Saa var dæ saa omkring hæl'ana aar etter, hæn var oppi dær og sku fiske att. Om natta kom dæ ei kjærring tæ'n med ein liten unge paa armen. «Dær ser du ungen din, Pær,» sa a. «Ungen min? Dæ var da rart dæ! Haassen sku je ha faatt denna ungen, je da?» spurde'n Pær Paalsen.

«Aa du huser nok den gongen du var oppaa her sisst, for hæl'ana aar seia,» sa huldra.

Den gongen tala'n nok itte om dæ te no'n. Men seia — for'n gikk støtt oppaa aasa dær og fiske' om saamaarn, og støtt hang den samre etter'n — seia tale'n paa dæ te mange, og fortælte at hæn og huldra hadde ei dotter i hop, og den dottera kunne vara omtrent saa gamal, som unga pla vara naar dom gaar og læser. Dæ sa'n æller no om tæ mig, endda je kjinnte'n væl. Men je har hørt dæ ta ein hæn sjøl hadde fortælt dæ tæ.

Ein gong hadde a kømmi tæ'n og sport'n om'n vilde sjaa dotter si. Saa hadde a leti opp ei dør inn tæ bærgje', og dær var ælltingen ta søll.

Moderne drift i gamle dager

Hjul-, vogn- og sledemakere i Hole

Av Arne B. Bang

En vårdag i fjor ordnet lærer Nils Johannessen med en tur til avdøde Aksel Ultvedts hjulmakerverksted ved Kroksund. Verkstedet var ennu igang i mellomkrigstiden, men er siden nedlagt. Vi møtte Aksel Ultvedts hustru Andrea og hans sønn Hans og også to av Ultvedts tidligere medarbeidere Johannes Næss som bor i Oslo og Harald Ruud som bor på Fjeld i Hole. Det ble noen interessante timer med gjennomgåelse av det gamle verkstedet med maskiner og inventar og med opprulling av gammel virksomhet av gode fortellere. Skolestyrer

Løyland var med og fotograferte hus, utstyr og verktøy slik som en mester i kunsten gjør.

Etterhvert som praten om gamle dager og gamle tider gikk, vokste det frem et bilde av den virksomheten som besøket gjaldt og av de personer som var knyttet til den. Tidskoloriten kom også godt frem. Fremstillingen av hjul, vogner og sleder i Hole var i regelen ikke noe enmannsarbeide. De interesserte hadde tidlig funnet frem til en arbeidsfordeling, — på det ene stedet eller gården lavet

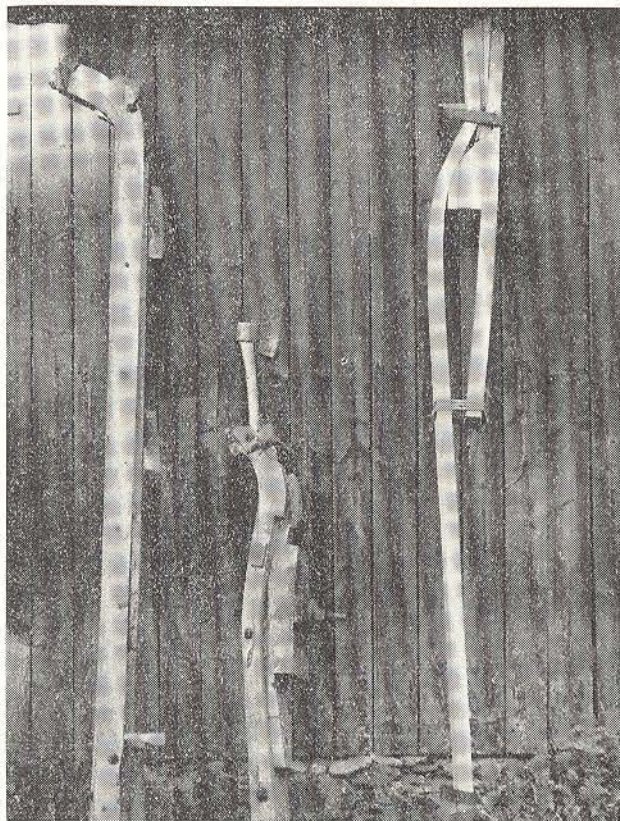
Harald Ruud (til venstre) og Johannes Næss.

de en ting og på det eller den andre en annen ting. Hos Ultvedt var selve samlefabrikken. Herfra gikk det som var ferdig sammensatt ut i verden, og den verden var ikke liten, målt med den tidens muligheter for færdsel og transport. Det var å dra med vogner og sleder til «marknane» rundt om. Naturligvis ble Drammen og Oslo eller Christiania dengangen før 1924, besøkt, men like til Kongsberg og Grundset-markedet ved Elverum gikk turene og da ble også byene rundt Mjøsas muligheter for avsetning undersøkt. Hamarmarkedet var vel det gjeveste der.

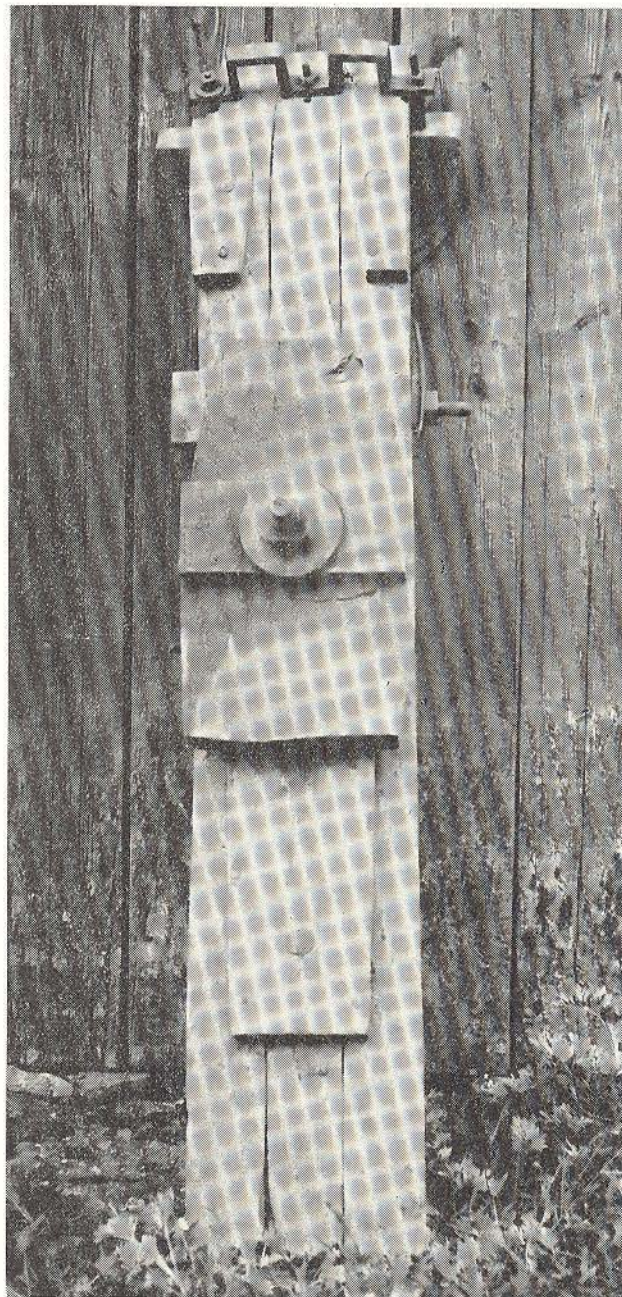
Vel hjemme igjen kom oppgjørets dag for vinterens arbeide, for det var vesentlig vinterarbeide det dreide seg om for dem som drev med fremstilling av hjul, sleder og vogner. Belønningen de ventet på, kunne vel variere etter tidene og etter spørsele, men ett var sikkert: De kontantene som kom, var kjærkomne og de fleste var nok helt avhengige av dette tilskuddet til livets opphold. Når pengene skulle fordeles, gikk det nøye for seg. Andeler i salget var avtalt, akkurat som blant fiskebåtmannskapene på kysten med sine lotter i

utbyttet. Men om dette var en alvorlig sak, må en ha lov til å tro at fordelingen også ble feiret etterpå. Det var vel for mange årets største begivenhet. Fru Andrea Ultvedt var en fremragende vertinne.

Og nå en liten tilføyelse til dette tilbakeblikket. Det gjelder det med «at der er intet nytt under solen». Utsagnet gjelder også det som kom etter virksomheten til Ultvedt og hans medarbeidere. Ford trodde en gang at alt som trengtes til en bil,

Vognmaker-redskap.

Presse for skjeker.

Andrea Ulvedt.

best kunne laves av ham selv. Han fikk en tung vei frem til sannhetens erkjennelse: Underleve-
randører og samlefabrikk løser problemene best. De andre store i «hjulbransjen» fulgte eksemplet fra Ford. Men hadde Holveværingene satt igang med bilfabrikasjon, ville de alt ha hatt flere generasjoners erfaring for hvorledes det burde gås frem og om det som ble bilfabrikasjonens rygggrad: Samarbeide mellom bedrifter om fremstilling av deler og samlefabrikk for sammensetning av delene med avslutning ved fellessalg og fordeling av inkomstene. De nuværende store kunne ha lært meget av holveværingene og kunne ha fått mere lønnsom drift tidligere enn de nå gjorde, hvis de hadde kjendt til de fremstillings- og omsetningsprinsipper som Aksel Ulvedt og hans venner og medarbeidere arbeidet etter. De ville nok ha skjönt verdien av dem.

Så er det da atter en gang fastslått at de gamle var store i sine enkle forhold, store både i tanker og gjerninger. Vi ser vel ikke alltid dette, ubeskjedne og lite ydmyke som de fleste av oss er, inntil vi lærer å forstå de gamle og derigjennom kanskje også vår egen beskjedne plass i det hele.

Over Krokskogen med kull - *Forts. fra side 7*

På Krokskogen sloknet milene etterhvert.

Den store hovedpulsåren for all trafikk over Krokskogen, den fra Sundvollen til Lommedalen, ble uberørt av Conrad Clausens død og stoppen i kulltrafikken. Den ble i 1804 ferdig som kongevei, åpen for allslags trafikk.

På den andre storveien i kulltrafikken derimot, den over Mølbakk til Bærum, døde all trafikk bort. Veien var bygget av Conrad Clausen for kulltrafikk, og da den trafikken tok slutt, ble veien bare liggende der til bruk for litt setertrafikk og vedkjøring, — det ble lite nok. Med sine tilsig av veier nede fra fjorden har denne veien fått være i fred ned til vår tid, og har bevart meget av sin opprinnelighet.

Ennå kan vi på Krokskogen komme bort i mesterverker av fortidens vei- og brubyggingskunst, preget av Conrad Clausens estetiske sans og praktiske grep. Langt fra hverdagens skogsdrift og

søndagens tråkk, finner vi dem. Veier som har vært gravd inn i fjellet eller hengt opp langs fjellvegger, — som i Humledalsveien. Bruer som er råtnet ned, mens pillarer og brukar står igjen som monumenter over gammel kultur i veibyggingkunsten, — som i Sønsteruddalen. To meters bredde skulle kullveien vanligvis ha, og ved bruoverganger tre meter.

For den som ikke vet bedre, kan en slik gammel veistump, bygd opp langs en ås, med kantsteiner og fin dosering i svingene, virke meningsløs der den ligger godt kamuflert i et kronglet terreng, langt fra folk og bebodde steder, — som i veien til Mølbakk. Og når den så — som også hender — ser ut til hverken å ha begynnelse eller slutt, ja da blir den mest som et minne om veien til Soria Moria slott, langt inne på Krokskogen, — en eventyrskog for den som har i behold Askeladdens evne til å henfalle i undring, og glede seg over å ha funnet noe som ingen har bruk for.

Gammel sogneinndeling på Ringerike

Av Torbjørn Slåtto

De som gransker bosettingshistorien vår er skjønt enige om at opphavsgårdene var store, sjølforsynte enheter, *vald*, som seinere kunde deles opp etter ættens behov. Det er uvisst hvor lang tid det tok før denne oppdelingen begynte, men samtidig med det hendte den viktige ting at de første *felles*-tiltak så dagens lys. Det kom opp horg for felles gudedyrking og en viss *ting*virksomhet, de gikk sammen om en *leikvin*, hvor de frie bønder i grenda møttes til tevlinger og hestekamper og de hadde en bestemt *åker*, som ble fruktbargjort hver høst på vegne av samtlige åkrer i bygda.

Flesteparten av de gårdene som først ble fra-delt, fikk endelsen *vin*, gjennom tidene avslepet til *en*, *e* eller *i*. *Vin* er et eldre ord enn vanlig oldnorsk og betyr nærmest en utslått eller hamneglenne i skogen. Det har vært stor meningsforskjell om vingårdene. Datering har variert fra et halvt årtusen før Kr. til like lenge etter. Lenge mente man at vingårdene var de absolutt eldste, og det skapte store vanskeligheter å få plasert grasglennene i skogen inn i et slikt mønster.

Ved horgene holdt de bløt til bestemte tider i året og tømte svære ølhorn for gode åringer og fred, og for seier i strid. Det siste skjedde da ved vårbløtet før de dro ut på sommerens tokter, ofte med herjing blant fredelige folk i fjernere strøk. De fant ingen motsetning i dette, samtidig å be om seier og fred. *Fridr* hadde ikke så mye med forholdet til fremmede å gjøre som ro og trygghet innen sognet, en harmonisk naturtilstand der livsfremmende krefter rådde. Den omfattet jordens fruktbarhet og dyrenes avl, men også den fysiske kjærlighet. Ord som *frier* og *frille* er utledet av *fridr*. Det frie medlem av et slikt sogn var «fredhelgd» eller «mannhelgd» så lenge den overholdt de uskrevne lover for den hedenske *sed*. Å sette seg ut over dem, betydde fredløshet og forvisning.

Jorden innen kultsognet var også fredhellig; utenfor hersket det ukjentes utrygghet. Det kan se ut som om de tenkte seg en gudekreftenes *jordledning*, som virket bare innenfor sognet. Det var tilstrekkelig å fruktbargjøre én åker med virkning for dem alle. Når et barn kom til verden, måtte det skje på jordgolvet, for snarest å få kontakt gjennom jorden med guden på steinalteret. Derfra kommer navnet jordmor. Den svenske forsker Folke Strøm forteller i «Nordisk hedendom» at hvis noen vilde rydde seg gård utenom det som ble regnet til kultsognet, så måtte de «helge» dette utmarkstykket. Det skjedde ved hjelp av ild, som også ble regnet som hellig, ved å skyte brennende piler inn over det eller tenne bål langs de nye grensene. Og det var samtidig et juridisk bindende landnåm og kan forklare mange av våre gårdsnavn på helge f. eks. Helgeland på Røyse. Det er «helga land».

På *Røyse* er det, som tidligere nevnt, bevart tilstrekkelig mange gudenavn til å finne ut av gudekultusen gjennom hele den hedenske tiden, men leikvoll-navnet mangler. Det kan vi finne i *Årnesfjerdingen*, nemlig *Løken*. Det er ikke å undres over at sletten nedenfor gården her ble tatt til leikvoll med plass for tilskuere i bakken ovenfor. Det finnes ikke stedsnavn med minner om gudedyrking i *Årnesfjerding*, og vi må tro den hørte til *Røyse* kultsogn og til gjengjeld holdt sognets leikvoll. De to vin-gårder *Løken* og *Borgen* forutsetter en eldre opphavsgård, og det kan ikke være noen annen enn *Vik* som dermed må tilfestes som samtidig med de eldste på *Røyse*, tiltrods for at det innen *fjerdingen* ikke er kommet fram oldfunn eldre enn fra vikingtiden.

Hvilket kultsogn har så *Steinsfjerdingen* tilhørt? Da må en tenke seg grensestrøkene i syd og vest mere markert dengang, før *Brenna* og *Rudshøgda*

var bosatt, og grensen mot Norderhov like unaturlig som siden. Det hender selvsagt at sognegrenser må gå tversover dyrkede arealer, men det hender vel ikke at en ny sognegrense *deler* en gård i to. Øderå, som før svartedauen hette Søndre Rå kan ikke være fradelt hovedbølet før i kristen tid. Det var først da den navneskikken kom i bruk at fradelte bruk fikk hovedbølets navn. Man må derfor gå ut fra at denne grensen er fra kristen tid, og da er det naturlig å tenke seg at den nybygde Steinskirken fikk avdelt denne delen av Norderhov til kirkesogn sammen med Årnesfjerdingen.

Njords hov på *Norderhov* var det selvsikre sentrum for Ringerike, både i hedensk tid og seinere. Njord var fruktbarhetsgud, men også skipsfartens og handelens gud, derfor het det da også «rik som Njord». Forholdet mellom Njords hov og Hønen, som lå etpar-tre hundre meter lenger nord må være helt tilsvarende Hov og Hønen i Ullerål. Dette Hønen-navnet tydet Hallvard Løyland i 1947 som Hørns vin. Hørn var egentlig en kvinnelig vette for hør- eller lindyrrkingen. Mytene sier at hennes oppgaver ble overtatt av gudinnen Frøya, men dessuten at kvinnelige guddommer først opptrer seinere, i hov-tid. I Sverige hadde lingudinnen navnet Härn, var himmelguden Ulls ektefelle og kvinnelig hovedguddom for fruktbarhet. Det er vel mulig at man her på Ringerike har fulgt mere den svenske praksis enn mytene skulle tilsi. Navnet Härnav i Uppland svarer helt til Hörnvín og burde bekrefte at tydningen kan være rett. Allikevel forekommer også etter 1947 uttalelser om at navnet er uoppklart eller at det betyr Hjørnevinen. Dette hjørne er det iallfall vanskelig å påvise ved Norderhov.

En tydning av navnet Stavhella går ut på staver eller bautasteiner av Ringeriksheller. Det kan også være en annen tydning. Det er på det rene at ordet stafr ble brukt om gudebilder, som alltid var av tre. Alteret derimot var alltid murt opp av stein og nokså sannsynlig at det på Ringerike ble dekket av en solid Ringerikshelle. Fra Södermanland hører vi om et Torshargr (Torshorg) som seinere fikk navnet Torshälla, og det er derfor ikke utenkelig at Stavhella var navnet på et horg heroppe, en gudestafr på et hellealter, men desverre litt anonymt. Gravhauger mangler det ikke på Stavhella, det skal ha vært ialt 31. Og et lundnavn i bestemt form, Lunden, kan tyde på trær som er helliget Odin ved at det er hengt opp offer i dem. Gudsgården er ikke utenkelig som navn på

en åker som ble fruktbargjort hver høst. Andre steder på Østlandet finner vi navnet Gudåker under lignende forhold.

Storelva nedenfor Monserud er ikke noen slik absolutt eiendomsgrense som elvene ellers på Ringerike. Nesten alle gårdene rundt kirkestedet, også Frok, hadde eiendom på den andre siden Storelva helt mot Bjørke ved Ask. Det ser ut til å ha vært gammelt hopehav her bortover mot Røsholmen, og det får en til å tenke på en arena til hestekamper og tevlinger, en Skeidvoll eller Skeidvin. Slike navn forekommer også. Som rektor Hammer engang skrev: Det er legmannens privilegium å la fantasien løpe løpsk. Vi finner et Taje-navn på tangen mellom Storelva og Nordfjorden. På Ringerike betyr Taje et sted i hamna hvor dyra samler seg for å bli tatt inn til kvelds. Kunne det da tenkes at hele holmen utenfor har vært inngjerdet til en slags fellehavn, kanskje for hester? *Busund* har i alle tilfelle vært et gammelt og viktig overfartssted. Sund skal etter sigende ha sin rot i å symja og bu viser til buskap.

Like vekslende som Ringerikes natur er, like mye veksler bosettingsmønsteret fra sogn til sogn. I *Haugsbjgd*, øst for Randselva ligger vin-gårdene så tett at det finnes vel neppe maken: Skøyen, Vestern, Klekken, Færden, Bølgen, Auren, Toen og Løken. De opphavsgårdene de er utskilt fra kan ikke være flere enn 4, høyst 5: Sætrang, Berg, Lo, Hval og muligens Knestang. Åsbygda er hovedsakelig bosatt i kristelig tid. Res. kap. Sætrang skrev i 1925 en artikkelserie i Ringerikes Blad: Træk av Ringerikes ældste bosetningshistorie. Som lokalhistoriker var han i kontakt med prof. Magnus Olsen, bl. a. om tydningen av Sætrang-navnet. Magnus Olsen hadde tydet navnet Sotrange som angen = viken eller elvesvingen hvor noe er satt opp, i dette tilfelle Sætranhøvdingens skip. Sætrang innvendte mot dette at Støa hernede tilhørte en eldre gård enn Sætrang, nemlig Vestern. Magnus Olsen gikk da over til Sætrangs tydning: vangen hvor det står gravhauger. Det var en lite takknemlig oppgave å skrive bosetningshistorie på denne tiden, før forskerne var kommen fram til den riktige datering av navnegruppene. De anså på den tiden vin-gårdene for å være de eldste, og dermed måtte resultatet bli galt, også tydningen av Sætrang-navnet. Sætrang-gården må være mye eldre enn vang-navnet, som først kom i bruk i vikingetiden. Det er grunn til å tro at Magnus Olsens første tydning er den rette. Støa-landet nede i

elvesvingen må ha vært et ideelt sted til «uppsatr» av båter, ikke bare for haugsbygdingene, men også for halendinger, totninger og valdriser når de var på langferd. Det berømte gravfunnet fra Setrang vidner om en rik høvding som ble haugsatt her omkring år 375 e. Kr., en som kanskje selv hadde seilt på handelsferder til de danske øyer, muligens helt til Odermunningen i Østersjøen. Oldsakene i haugen kan tyde på det.

Vangsbygd ble brukt endel som bygdenavn i mellomalderen ved siden av Haugsbygd. Ifølge Oluf Rygh ble det brukt om samlingssteder for bygdefolk slik som på grasvollen rundt kirken før og etter gudstjenesten. Vangsnavnet gikk ofte over på kirkestedene og dermed på bygdelag, men etter det som er sagt før, kan det ikke være brukt om et *tidlig* kultsted. Så tidlig som Haugsbygd er folksatt, kan det ikke ha vært uten et slikt kultsted i denne tiden, og det finner vi først på vestsiden Randselva, Ullerål med Hønen og Hov. Disse navnene borger for at det var et tidlig kultsted, og at Haugsbygd dengang sognet dit.

Men nedenfor der Haug kirke senere ble bygget hadde de en leikvoll på gården Løkens grunn. Løken er nevnt i de gamle skinnbrevene fra mellomalderen som *stefnubær*, stevnested eller lokalt tingsted. Vi har ikke kjennskap til mere enn en gård til på Ringerike med denne betegnelsen, nemlig Frøyshov på Røyse som hadde horg og hov i hedensk tid, og var stevnested og *gildestue* utover i mellomalderen. Etter forskernes mening fantes slike gildestuer rundt i alle bygder, og det er trolig at det på Løken også har vært gildestue for bygdefolket. Det er usannsynlig at et slikt bygdesentrum ville blitt lagt til Løken, hvis det like ovenfor hadde ligget et hov. Det kan godt tenkes at Vangsnavnet opprinnelig er brukt om samlingsstedet ovenfor leikvollen. Fra andre bygder hører vi om Leikvang, brukt i lignende høve.

Alexander Bugge nevner i sitt skrift: Tingsteder, gilder og andre gamle midtpunkter — en forsvunnen gård Aker — «som dels kalles Akkre i Ulleralen og dels Aker ved Hous kirke i Vangsbygden» og drar visse slutninger på grunnlag av at denne gård har ligget ved Haug kirke. Det er iallfall en kjenngjerning at det lå en Akergård i Ullerål. Den er nevnt flere steder, den lå øde etter svartedauen og ble siden lagt under Hov. Som mange andre gårder av samme navn ble den sikkert brukt under fruktbarhetsseremoniene ved hovet der.

Helligstedet Ve i *Heradsbygda* er et tydelig grendesentrum. Bygda het i gammel tid Ydingsherad etter storgården Yding, som må ha ligget i nærheten av Ve. De andre gårdsnavnene tyder på sekundære gårder, gruppert om Ve: Oppen og Veien, Vessal og Oppsal, Hallum og Follum, Sør-um og Eikli. Oppsal er seinere delt i gårder med nyere navn, og Eikli er et navn som er vanlig brukt som båtstø for eiker. Det hele kaltes altså et herad, og høvdingen var herse. Det er sannsynlig at han etterhvert fikk innflytelse utover sin eien- dom, men vi mangler viten om hvilken betegnelse de andre lokalsamfunnene på Ringerike hadde. Kultsogn, som er brukt i denne artikkel, viser bare til den oppgave de hadde.

Den veldige gravsamlingen heroppe på Veien og Bråten omfattet også høvdinggraver som er av de eldste og rikeste vi kjenner fra Norges innland. En høyst leseverdige artikkelserie om emnet skrev dosent Emil Smith i Ringerikes Blad i 1942: Et forhistorisk høvdingsete ved Hønefoss. Det var et viktig vegknutepunkt heroppe, sier han. De som kom fjordvegen sørfra hadde båtstø ved Eikli. Vegen deres nordover til Veien møttes med ridevegen fra Vestfold langs Drammenselva og Tyri-fjorden. Fra Veien gikk en veg om Soknedalen til Hallingdal og en annen Ådalen til Valdres. Antagelig ved Follum har det tatt av en veg til Ullerål og Haug. Denne vegen om Hadeland og Land til Valdres var sikkert tryggere å reise for dem som var få og kom i fredelig ærend, for Ådalen var lite bebygd på den tiden. Nord for Follum er det vel bare Semmen en kan være helt sikker på er fra hedensk tid. Noen flere gårder var det vel i Soknedalen, men ikke tilstrekkelig til et sogn. Lunde og Hovland vidner om gudedyrking, men som regel om et privat hov.

Tyristranden bruktes i mellomalderen om gårdene helt nord til Lerberg. Den søndre delen hørte da til Hole, men i hedensk tid har det neppe vært mer enn en gård bebygd sør for Skjærdalen, nemlig Haug. Og det er lite til et hovsogn. Hovin-navnet brukes da også, i likhet med Hovland, mest om private hov. Opp mot Holleia finner vi et Ullern-navn. En må vel helst tenke seg at dette er et oppkallelse navn, i likhet med Onsaker på vestsida av Randsfjorden. Etter å ha voldt forskerne mye hodebry, kom de omsider fram til at det var et oppkallelse navn.

Helligstedet på Ve lå laglig til for alle gårdene etter disse tre veiene. Den svære gravsamlingen

heroppe forutsetter allikevel et større oppland, så det er mulig at Ydingsherad, sammen med Ullerål og Haugsbygd har utgjort ett kultsogn. Hvis dette er rett, tegner det seg et bilde av tre kultsogn på Ringerike, hver med et høytliggende helligsted med en gravhaugflokk, Veien-Bråten i Heradsbygda med 150 hauger, Stavhella i Norderhov med 31, og Frøyshov på Røyse med 21 hauger. Det sies at de gamle helst la sine gravhauger med utsikt over vann. Utsikten til Tyrifjorden fra disse tre gravhaugfeltene er da også helt enestående.

Selv om kristningen av Norge gikk ganske brutalt for seg, er det mange eksempler på at kirkefedrene brukte både kløkt og smidighet i gjennomføringen. Over Østlandet laget de en ordning med *tredingskirker*, tre i hvert fylke. På Ringerike var det Norderhov, Modum og Sigdal som hadde tredingskirker. Magnus Olsen har påvist at de alltid la disse kirkene til hedenske kultsteder som dekket større områder enn et kultsogn. De tok altså i bruk en gammel, hedensk inndeling som ikke bare gjalt det religiøse liv, men også tingvirksomheten. Ting var blitt holdt ved hovene, og hovedtinget for Ringerike var ved Norderhov i hedensk tid, men også langt utover i mellomalderen. I 1356 hører vi om en kunngjøring fra tingvollene ved Norderhov kirke. Viker i Ådal var tingsted i 1413. På det tidspunkt hadde kongene forlenget fått til en sivil organisering med sysler. Sysselmannen hadde stort distrikt med lensmenn under seg. Som lensmann tok sysselmannen en gjev bonde som var godt inne i lover og sedvaner. Han hadde ingen utdannelse og ingen fast lønn, utenom skattefrihet for sin

gård. Lensmannsdistrikter svarte over østlandet til en tredingskirkes område og kaltes et *tinghå*. Ute ved kysten var hvert skipreie et tinghå, som altså besto av flere herreder.

Hole kirke var annexkirke til Norderhov, men presten der hadde tjeneste også i Lunder og Viker (i 1594 sies det at Viker kirke lå øde) mens Norderhovspresten hadde bare Haug. Som annexprest fikk Holepresten ingenting av kirketienden for Ringerike og måtte dessuten ut med $\frac{2}{3}$ av sine «utfærder». Utfærder var de inntekter som tilfalt prestebølet ved en velstående bonde eller hustrus bortgang. Han måtte dele med sin overordnede «både kuer og penger» som falt ved dødsleiet med skrifte og sakrament. Uttrykket fete og magre sognekall var nok en realitet dengang. Det er ikke å fortenke Holepresten i at han ikke var særlig fornøyd med dette. I 1575 fikk han med seg Norderhovspresten til Akershus, hvor de møtte for stattholder Povel Hvidtfeldt og bispekollegiet i Hamar og Oslo. Tienden kan de ikke forandre noe på «thi Hoele har af Arilds tid været Annex til Nørdrog». Men Holepresten blir titulert sogneprest. Etersom de begge har med seg brever «lydende mod hverandre» foreslår herrerne og får til en ordning hvoretter Norderhovspresten får $\frac{1}{3}$ og Holepresten får beholde $\frac{2}{3}$ av de store utfærder «efter Bonden og Hustruen og dertil med alle andre smaae Udferder og Barne-Øre, Redegift, Offer-Øre, Kirkegang og annet sådant ofver *alt Røsse* for sin Tjeneste». Hole ble ikke helt selvstendig prestegjeld før engang mellom 1610 og 1624.

Eventyrsamlar for Åsbjørnsen Forts. fra side 11

Ja, sommetier tok'n Pær Paalsen ændre med sig opp paa aasen aa fiske, aa da saag dom to huddær, som sto pa den ændre sia ta Buttenkjenne' og mette aabor.

Hælles var dæ i Stor-kjenne' hæn Pær Paalsen fækk den mæste fisken. Men dæ va inga ændre som fækk fisk dær. Men ein gong'n gikk opover aasen, rofte dæ: «Du faar snu om att naa, Pær. Vi trænger fisken vor sjøl, for dæ ska vara barsel hos dom i Lia.»

Ein gong va dæ med'n ein som hette Hælvor ifraa Marigarden. Hænnom hadde'n lova sku faa sjaa huldra. Da'n Hælvor Marigarden fækk høre a kommaa med buskapen sin, vart'n saa rædd at'n vilde avgarde. Men Pær Paalsen ba'n bli og staa still, saa var dæ itte fali. Og da saag dom a kom drivenes med ælle krøttera sine. Detta saag dom grænnjiveli begge to.»

Denne segna fekk Kristofersen av Olea Bergsunde.

Oppen gård i Heradsbygda

Av Einar Heimås Dokken

Oppen gård i Heradsbygda er vel en av de gårder som ligger vakrest til på Ringerike. Men så betyr jo også navnet Oppen eller som det før het, Opvin, — et behagelig og vakkert sted, god gressgang, et grøderikt sted. Oppen gård har en dominerende beliggenhet oppe ved skogsåsen som da også heter Oppenåsen, og med jordveien hellende utover og til sidene. Utsikten fra gården er noe for seg selv, ja, — faktisk kan en vel si at en herfra kan se over det meste av Ringerike, — Hole, Haugsbygd, Norderhov, Ask, Krokskogen, Holleia og med Tyrifjorden nede under Modumsåsen — blå vakker og lokkende. Jo, de hadde sans for utsyn og vidsyn de folkene som først slo seg til her.

Oppen gård blir betraktet som en av de eldre på Ringerike, hvor mektige jegerfolk og jorddyrkere har levd helt fra de første jegerfolk kom og slo seg ned her i innlandet. Kanskje har gården sin rot helt fra de folk som bygde borger i åsene innenfor. Konservator Haugen nevner Slotteberget i Oppenåsen, hvor det i sin tid har vært en, muligens to borger. Han nevner murer som har vært opptil 20–30 meter lange. Slotteberget må vel være den åsryggen like inn for Oppenhaugen i framenden av Jupdal, hvor skogviddene strekker seg i milers innover. Oppengården, som de fleste andre gårders historie, kan ikke følges i fra den tid. Det er først i det 14. hundreåret, i gårdsarkiver og slektsarki-

Oppen gård.

ver en først finner noe som kan føre tilbake til denne gård. Oppen er nevnt som Opvin i 1470-årene, hvor det bl.a. heter: «Eivindr i Oppene eier 2 ørebol i nabogården Vessal». (d.v.s. Landsskyldverdi og mynt fra tidlig middelalder).

I midten av 1600-tallet het oppsitteren på gården Gulbrand. Han nevnes i Lendsregnskapene i 1650 og senere. Gulbrand Engebretsen var gift med Ingeborg Gundersdatter og de hadde sammen flere barn hvorav en sønn og en datter nådde voksen alder. Det var en holden familie. En botakst i 1667 lød på 392½ riks.d. Han eide foruten Oppen, Sessrud, Modalen og Stavlund.

Men det er vel slekten og gårdens historie i de siste hundreårene som trolig har mest interesse. Den nåværende slekt på Oppen har jo vært på gården i over 200 år, en periode med både tunge og rike tider. Det har blitt slektsledd etter slektsledd godt bundet sammen med gården.

Det var en Asle Bjørnsen Glesne, som for over 200 år siden kjøpte Oppen av den daværende eier Lars Mikkelsen Oppen, og det blir da denne Asle Bjørnsen som blir stamfaren til den tallrike og sterke bondeslekt som har sin rot fra Oppen. Denne Asle Bjørnsen Glesne var av rike og ansette slekter oppe i Krødsherad. Hans mor var fra den kjente og rike Ringnesfamilie, ellers var hans slekt knyttet sammen med kjente familier som Vassenrud, Sleviken, Rishovd, Glesne m.fl. Asle Bjørnsen var yngste sønn av Bjørn Aslesen Glesne i Krødsherad i 1743 og døde på Oppen gård 1823. Han var gift med Kari Trulsdatter Bergsund og de hadde sammen seks barn, hvorav to gutter og to jenter vokste opp. Sønnene het Anders og Truls, døtrene het Mari og Berthe og de ble gift med Anders Ellingsen Lundesgård og Knut Olsen Berg.

Asle Bjørnsen var gårdbruker på Oppen gård til 1816, da døde hans hustru og han skiftet da sin formue samme sommeren. Ved skiftet ble boets faste gods Oppen, Semmen og plassen Kvernvolden delt med arvingene som var overnevnte barn. Oppen gård ble tildelt den eldste sønnen, Anders, som odels- og åsetegods, svigersønnen Anders Lundesgård fikk Semmen, mens svigersønnen Knut Berg fikk som sin hustrus arv 700 spesidaler i rene penger. Sønnen Truls var sykelig og ble boende hos faren, men fikk eiendommen Kvernvolden ved Semmen. Asle Oppen fikk tilstått av gården et anstendig og godt livsopphold for seg og sønnen Truls. Det omfattet også pleie og oppvartning så lenge de levde. Dessuten skulle de årlig ha endel tømmer fra skogen levert ved

elvebredden. Dette livøre kom i fradrag av boets verdi som var satt til 4 200 riksdaler. Etter skiftet levde Asle på Oppen til han døde i 1823 nær 80 år gammel. Anders Aslesen Oppen, som nå hadde overtatt gården var født 1783 og døde 1852. Han var eier og bruker på Oppen til 1852, da overlot han gården til sin eldste sønn for å bli livørsmann. Dette fikk han dog aldri nytte, da han døde samme år. Foruten Oppen, var de den tid eiere av nedre Veme og var i co. om gården Sørsdal og nedre Halkjenrud, samt Røsby skoger med flere plasser med tilhørende jordvei. I Hønefossen eide de den såkalte Øvre-saga og møllebruk. Eierne av Oppen ble dengang regnet for å være en av Ringerikes rikeste. I 1822 ble Anders Oppen gift med Inger Olsdatter Breien, født Røsseng, enke etter tidligere lensmann i Norderhov, Micael Breien. Hun overlevde også sin andre mann og døde på Oppen 1856, 71 år gammel. De hadde sammen tre barn hvorav to sønner vokste opp. Det var Micael Andreas Oppen, født 1823 d. 1893. Han var gift med Helene Lundesgård. De hadde åtte barn, hvorav seks vokste opp. Av disse ble nå Ole Oppen neste eier av gården. Han var født 1859 og døde i 1929. Ole Oppen var utdannet ingeniør, men var nok mest interessert i jord og skogbruk og ble en stor eiendomsbesidder. I 1896 ble han gift med Inga Oppen, som var hans søskenbarn. De hadde sammen seks barn, hvorav den eldste Micael Andreas i 1929 overtok gården. M. Andreas Oppen ble i 1941 gift med Marlene Jacobsen. De har sammen fem barn: Inger Helene (gift Gundhus), Ellen, Asle, Ole Herman og Truls Ingebrigt. Micael Andreas Oppen døde 12. feb. 1974 og gården drives nå av hans hustru.

Av gårdens data finner vi i 1943 følgende: Gnr. 54, bnr. 4 og 5. Dyrket jord 350 dekar. Produktiv skog 3 450 dekar. (Med annen skog i alt 22 000 dekar). Utm. 60 dekar. Hovedbygningen som brente i 1898 ble i 1900 erstattet med en vakker bygning i mur. Uthus restaurert. Branntakst 280.000. 10 hester, 25 kyr, 13 ungdyr, 2 okser, 20 griser og høns. I dag drives Oppen gård som de fleste andre store jordeiendommer med korndyrking. Alle Oppenmenn har vist vidsyn særlig når det gjaldt skogbruk. De første elveforbygninger og brøtningselver ble anlagt og bygd av bl. a. Micael Andreas i midten av forrige hundreåret.

Slik bygda så dem.

De Oppenmenn som den muntlige tradisjon kan fortelle om fra gammelt av, har vært robuste sterke menn, de hadde gjerne en sterk vilje som førte til at de gikk sine egne veier uten å la seg påvirke av andre. Og da de gjerne hadde et praktisk skjønn, forøket de jevnlig sitt gods, selv om det ikke alltid gikk slik de hadde tenkt. Men de så framover. Og det var nettopp dette med midlene de la seg til som satte dem i en særstilling blant bygdefolk og at de bl.a. ble tillagt å ha sin egen gruve eller skjerp oppe i åsen eller like ovenfor gården, hvor de så fant gyldent metall. Her skulle de tatt ut sitt sølv i all hemmelighet, sa bygdefolk, og de greide å skjule graven for andre. Det er fremdeles flere synbare skjerp i Oppenåsen hvor det er gravd og sprengt uten at det ser ut til å ha gitt resultater. Men det kan jo henge sammen med den skjerpelus som pågikk blant bygdefolk i 17- og 18-hundreåret, etter den metallåre som går over Krokskogen, Viul, Ådal, Oppenåsen, Holleia, Sigdal, Kongsberg og videre. Oppenkarene hadde sitt eget skjerp, fortalte gamle folk, det var nær gården og det ble til slutt fylt igjen og så ble det satt et hus eller bygg over, slik at ingen skulle finne det.

Jeg nevnte at de gamle Oppenkarene hadde vært harde og viljesterke, og at de gikk sine egne veier både i meninger og arbeid. Dette betydde på ingen måte at de var urettskafne, tvert i mot, de synes å ha vært både rettskafne og avholdte og mange ganger ble sett opp til med respekt og beundring. Religion og prestevesen hadde nok også enkelte av dem sin mening om, og bad kanskje til sin gud slik de mente var mest rett. En kan lese seg til noe av dette i den beretning som er skrevet om sognepresten Johan Lyder Brun i Norderhov (1842—62). Det var nok en uredd, veltalende prest som til sine tider kunne komme med voldsomme uttalelser fra prekestolen, slike uttalelser som kunne krenke og forarge mange. Til en Oppenmann skulle han da også ha kommet med disse ord, da denne som død ble bragt inn i kirken: *Jaså, er du her? Hvordan er du kommet her? — Man må ha båret deg hit. Ellers hadde du vel aldri kommet i kirken!*» Andre hårde ord ble også sagt. Mange prester hadde det jo slik den tid at de følte å ha en overhøyhet over almuen, og derved kunne tillate seg en refsende og dømmende makt over deres liv. Deres tanke var vel: — og denne mannen hadde jo vært rik, han skulle også vært ydmyk for kirken og Guds ord.»

Det fortelles også en historie om engang en Oppenmann spilte kort med hin-mannen, slik at det måtte prest til for å få klov-mannen ut. Men det samme fortelles fra Håvind på Tyristrand, og fra andre kanter, så det er vel bare et vandresagn.

Alle kjenner jo fra før sagnet fra Tyvenborgen. Jeg skal bare nevne at dette sagn tillegger den røvede seterjente å være fra Oppen gård. Oppen gård har gjennom tidene hatt flere setre der i nærheten, bl.a. Myra seter, Flåbekk seter, Lyrhaug. Nabogården Veien hadde jo seter ved Veievolden innunder Ulevassfjell. Men dette hendte jo før den nåværende slekt kom til Oppen.

Av de senere tids Oppenmenn var Ole Oppen kjent for å være en initiativrik og driftig type både som bonde og forretningsmann, noe som kunne slå ut på mange måter. En gang ble han mot sin vilje valgt til å være fjerdingsmann eller fattigforstander i bygda. Han ville ikke være med å dele ut brødsmler og sild til bygdas trengende. Da han ikke kunne slippe tillitsvervet, tok han til å dele ut rikelig både av mat og annet de fattige trengte. Dette kunne ikke styremaktene finne seg i og han ble straks skiftet ut. Til en slik gårdshistorie som denne kan vel også en litt løyerlig historie tas med. Det var fra dengang slåttearbeidet bare var manuelt, og en stor bondegård trengte all den hjelp den kunne få. Så fortelles det at det en dag kom en fremmedkar til Ole Oppen og spurte om han trengte slåttehjelp. Mannen kom i bonsjur (sid jakke) og så langt fra ut som noen sprek arbeidskar. Men Ole hadde erfaring for at det ikke var godt å dømme folk etter utseendet og sa at han kunne gå bort i bua og finne seg en lja og gå ned på jordet og slå seg sammen med de andre karene. Og han fant her et helt reip på 14 husmenn og andre som gikk etter hverandre på et stort jorde, og hver av dem tok sin skår som var innpå to meter bred. Han kom bakerst i rekken og her gjaldt det å følge med skulle en ikke bli til latter og bli kalt for en lathans. Og på Oppen var det sikkert arbeidstempo, for hva hverken fremmedkaren eller de andre lauskarene visste, var at Ole Oppen enkeltvis hadde tatt for seg sine husmenn og sagt: — «at du får likesom være formann du og setta tepmo i arbeidet, så skal du få 10 øre mer for timen.» Dette syntes de den gangen var et gildt tilbud og en stor tillit vist dem. Det ble på den måten et jag hvor da særlig husmennene gjorde sitt beste for å få farten opp. Men de andre ville

jo ikke være dårligere og hang på. Men det som forundret dem mest var at den sist ankomne, han med bonsjuren, greide å henge på, for den hadde de da regnet med å få fort av ham. Det ble et hardt jag, skår etter skår, men om de gikk aldri så hardt på så hang fremmedkaren med jakka like bak dem. Og da det begynte å nærme seg middag kvakk de til, for da ropte fremmedkaren: «Gå på karer, for nå kommer bonden.»

Engang i begynnelsen av 20-årene satt jeg oppe ved en av de gamle Oppenhaus-plassene og pratet om gammelt. Da kom en gammel, heller grovbygd kar inn gjennom grinda og fram til trammen og satte seg sammen med oss. — «Får jeg låne krok-pipa di idag Gunhild, je er løsten på en røyk,» sa han. Da han hadde røykt fra seg og gått sa Gunhild at det var vanlig at han kom slik til plassene sine. Det var Ole Oppen.

I Oppenhausen, hvor de fleste plassene under Oppen lå, hadde det gjennom tidene vært kjente

håndverkere, som hjulmakere, snekkere, smeder, bl.a. den kjente børsemaker Mikkjel Oppenhausen. Hans rifler var viden kjent for sin treffsikkerhet og en av hans siste var Bendik Amundstuas bjørnerifle, en glatt og vririfle.

Noen av plassene var selveiendes eller leiebruk bl.a. en som eides av en feldbereder, det var i 1801. Mikkjel var den siste av den forrige Oppenslekt. Han eide og brukte plassen sin til han døde i 1884, plassen falt da tilbake til hovedbølet.

— — —

Året 1800 var et svartår over Ringerike — og i september fikk almuen anmodning om å spare. Selve futen satte seg i spissen for en innsamling, og her stod det bl.a.: «for å lette de mest trengendes nød, i denne trykkende vinter». Denne liste sendte han til «edeltenkende og formuende menn», som Asle Oppen og Asle Semmen.

To særpregde representanter fra Ringerike

Av Sigv. Mjør

Øvre Klækken — også kalt Gardsgiver-Klækken — var stedet hvor Klækken Turisthotel i dag befinner seg. Der vokste to av Ringerikes betydeligste menn opp, Michael Johan Færden, født 24. desember 1836, og Engebret Moe Færden, født 2. mars 1849. Faren var den kjente gårdbruker og bankkasserer Thor Færden. Han var gift med Else Marie Vaker, en søster av Engebret Vaker. Engebret Vaker giftet seg med odelsjenta på Mo, og dermed tok han namnet Moe. Han ble far til Jørgen Moe, ringeriktdikteren og biskopen. Slik ble det et nært skyldskap mellom Moe og Færden.

Klækken var en gang skyss-stasjon med 170 mål lettbrukt jord, 60 mål hamn, 300 mål hjem-

skog og 1900 mål åsskog. Til gården hørte tre husmannsplasser. Det var husmennene og familiene deres som utførte gårdsarbeidet. Thor Færden hadde mange offentlige gjøremål, og da sønnen Engebret overtok, kunne heller ikke han gjøre så mye på gården. Det ble helst søsteren Malla som stod for det daglige stellet.

Engebret døde 1920 uten livsarvinger, og gården kom på salg. Direktør Anton Bakke kjøpte senere stedet og bygde til en stor hotellbygning. Etter han kom søstrene Kronborg, og da de ikke orket mere, ble stedet kjøpt av nåværende eier, direktør Finn Karlsen.

Under siste krigen brente alt ned. «Nå blusser de blanke ruter vemodig for siste gang,» skreiv Elling M. Solheim som så «ljøsken» fra hjemmet sitt på Veme. Det minnerike stedet ble straks bygget opp igjen, men alt det som var minner etter Engebret Moe Færden, ble til aske. Bare bautaen stod igjen.

Like inntil Klækken ligger Færden, gården Færdenslekta gikk ut fra, og på den gården står enda første faste skolen i Haugsbygd. På den skolen fikk Færdensbrødrene fra Klækken første undervisningen av en farbror, Ole Færden. Han var lærer, kirkesanger og gårdbruker. Derette ble det Ringerike realskole, et sted hvor menneskebornene måtte lære sine ting, som Engebret Moe Færden uttrykte det. Fra Ringerike realskole kom brødrene Færden til Kristiania til Nissen skole. Der fikk de artium, og deretter kom begge inn på Universitetet, og begge valgte det teologiske studium.

Michael Johan Færden

fikk embetseksamen 1861, og var noen år lærer ved Nissen skole. 1867 redigerte han Folkevennen, og 1867 gikk han over i prestedtjenesten. Han ble utnevnt personellkapellan hos prost Winsnes i Vang på Hedmarken. Her ble han til 1875, og herfra hadde han mange gode minner fra sam-

været med den berømte prostefruen, Hanna Winsnes. 1875 ble han prest ved Kristiania bys arbeidsanstalt. 1881 ble han forflyttet til Røyken. 1890 kom han til Norderhov som sogneprest, 1897 ble han prost for Ringerike og Hallingdal, og den stillingen hadde han til sin død 1912.

M. J. Færden var en fin stilist. Han ble utgiver av Luthersk Ugeskrift og kirkelig litteraturtidende for de skandinaviske land, og aktiv som han alltid var, ga han seg i kast med populærteologiske skrifter grunnlagt på nyere bibelforskning. La oss repetere:

1. Det Gamle Testamentet i lys av nyere Bibelforskning. Den boka er på nær 300 store sider.*
2. Kampen om Det Gamle Testamentet.
3. Aandsbrytninger indenfor Israel.*
4. Aandsbrytninger indenfor Urkristendommen. Forskjellen mellom Jesu forkyndelse og Paulus' lære.*

Denne siste boka ble så å si skrevet fra sjuke-senga. Datteren, Thora Færden, skreiv og prosten dikterte.

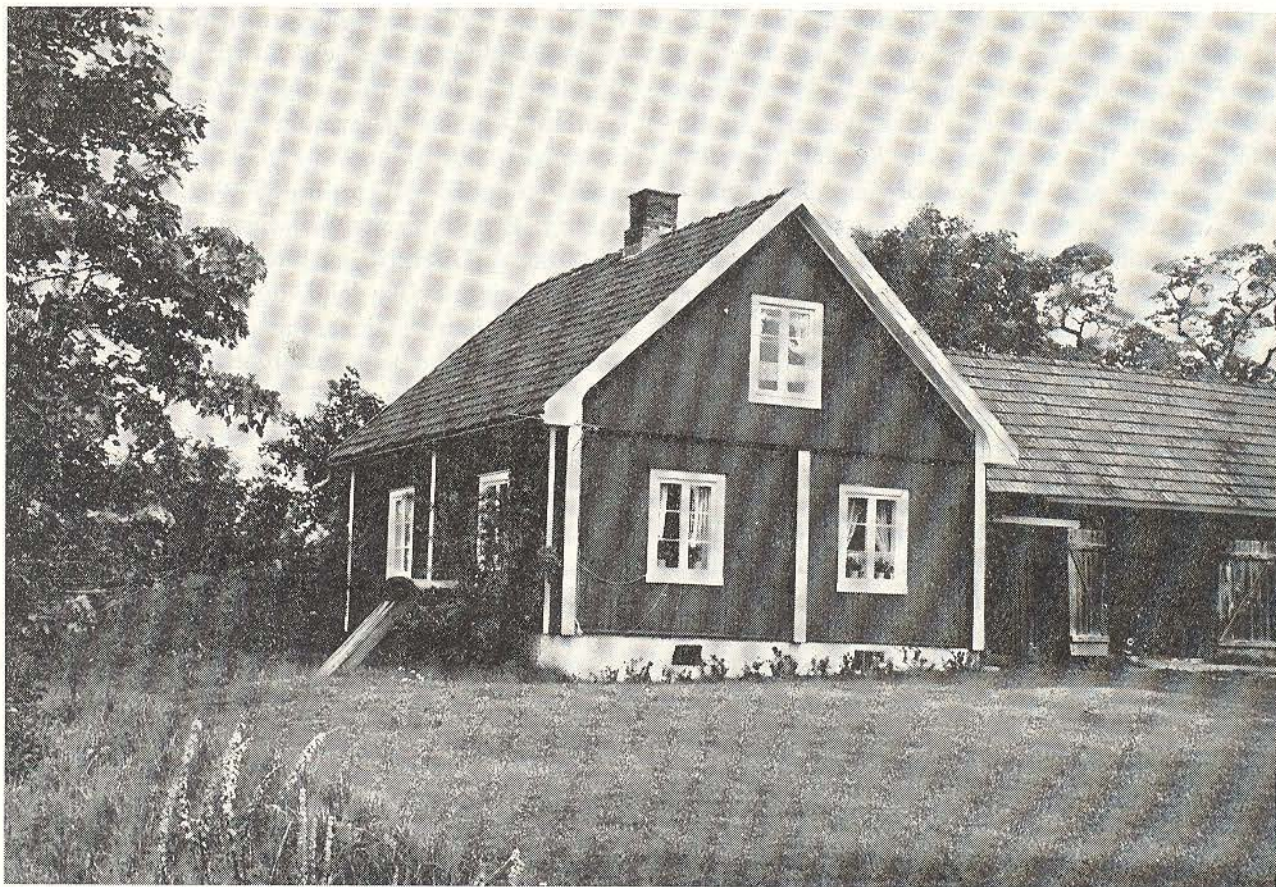
I tillegg til disse fire større bøkene, som hver for seg kvalifiserer forfatteren til doktorgraden, har han også gitt ut en rekke småskrifter. Her skal nevnes:

1. Arbeidet i Historiens lys.
2. Gudsriket på Jorden.
3. Utviklingstanken overfor den eldre og indenfor den nyere Bibelforskning.
4. Sosialismen og Bibelen.
5. Utsikt over Ringerikes historie.

At de teologiske skriftene til Færden var med på å puste til ilden i den store professorstriden 1906 er det vel ingen tvil om. Bibelforsker på historisk grunn som Færden var, stod han sikkert på Johannes Ordings side. Det satte stemplet liberal også på han, og det ga sterke motsetninger den gangen. Mange tvilte på om det var rett å høre på han og teoriene hans.

Hvordan opplevde ringerikingene prost Færden? Norderhovboka sier: Som taler og predikant var han viden kjent for grundighet og åndfullhet, især var hans rikdom på bilder hentet fra naturens liv og overført på det åndelige og de evige ting av stor virkning. — Både Otto Christophersen som var tredjeprest samtidig med Færden og skoleinspektør Knut Gigstad som var klokker i Norderhov — uttalte at de håpet på å få leve så lenge at

*) Disse bøkene finnes på Ringeriksrommet på Biblioteket.

Færdenskolens i Haugsbygd.

de fikk tid til å skrive ned denne rike bildekunsten. Begge gikk i graven med opplysningene sine.

Hvordan opplevde samtida Færden?

Sogneprest J. Jansen som overtok etter Færden i Røyken, skriver: En lys ånd har vår kirke i Færden, en av de lyseste jeg har kjent. Åpen for alt kjent og for all sannhetsøken. Og videre skriver han: Det stod som et solskinn fra hans smilende ansikt. Dette siste sanner enhver som stanser ved bilde av han i Haug kirke.

Hønefossboka har mange henvisninger til M. J. Færden. Den gangen hørte Hønefoss med til Nordhøy. Otto Christophersen ble første presten i Hønefoss.

Det var på mange måter ei urolig tid både religiøst og politisk omkring århundreskiftet. Den store kirkestriden er nevnt, og i dens kjølvann fulgte som rimelig var, sekteriet. Metodismen, Frikirken og Frelsesarmeen gikk til angrep på den kirkelige samfunnsautoriteten. Det som irriterte Færden mest, var måten Frelsesarmeen averterte møtene sine på. 1891 avertertes Hallelujabryllupet. To frellessoldater inngikk ekteskap. Hensikten

med dette var å vise at det gikk an å gifte seg uten autorisert velsignelse.

Ikke bare på kirkefronten var det strid. Også i politikken vokste nye ting fram. Venstre med de mange nye ideer på programmet sitt, måtte bekjempes. Og verre enda ble det da arbeiderne begynte å organisere seg. Det ble ei tid med friluftsmøter både på det religiøse og det politiske feltet, og disse friluftsmøter samlet hundreder av tilhørere. De varslet ei ny tid.

Færden var ikke den som sparte seg. 1911 ble han anbefalt et opphold på Modum bad. Det var første ferien han opplevde. Men oppholdet der ble en rik opplevelse for de pasientene som var der. Prekenene hans der hadde stor kraft. Han ble ikke friskere av oppholdet og ferien. Den snikende kreften bredde seg, og da han av legen fikk beskjed om at han i høyden hadde en måned igjen å leve, fikk han det enda travlere. Siste boka måtte gjøres ferdig. Han dikterte og datteren skreiv, og da siste setningen var diktert, gikk det som et solstreif over ansiktet hans, forteller Thora Færden, og få dager etter sovnet han inn. En åndens kraft-

kar var gått over terskelen, en vi har all grunn til å minnes her på Ringerike. Han nådde prostestillingen for Ringerike og Hallingdal, han burde nådd enda lenger, og der ville han også sikkert satt djupe spor etter seg.

Det var stor sorg på Ringerike da Færden døde. Ingen er blitt ført til graven med større heder. Kirkeklokkene i Norderhov ringte til kisten nådde fram til Hvervenkastet. Da overtok kirkeklokkene i Hønefoss, og de ringte til kisten kom opp til Vestern. Da stemte klokkene i Haug i, og de ringte til kisten ble senket i haugen bak gravkapellet. Der hadde prosten pekt ut gravplassen sin.

Candidat Engebret Moe Færden.

Færden i sin vanlige sommerdrakt.

Som overskrift over Kandidatens livsgjerning er det riktig å minne om hans egne ord: Jeg ansaa meg kaldet til at blive en ideens ringe tjener.

Engbret Moe Færden ble teologisk kandidat 1873. Den praktisk teologiske prøven tok han etter å ha vært lærer på Ringerike et halvt år. En kort tid var han på Hamar, og et par år var han lærer ved Kristiania Borgerskole. 1875 ble han styrer ved den flyttbare Nedre Amtskole i Buskerud, en skole han ble styrer av til sin død 1920. Fra 1914 ble skolen fast knyttet til Ringerike.

Denne omvankende lærerjobben likte han bedre enn å ta mot et prestekall. Flere tilbud fikk han, men det var ungdommens oppdrager han ville være, og på den omvankende ferden fikk jeg liten tid til å bli mosegrodd, sier han.

Det var det folkelige på alle området som opptok han. Men sier han: Jeg kom aldri til å passe for noen politisk kjerre. Det ble ingen feite stillinger hverken som tillitsmann eller som skribent. Likevel sier han i 50 års talen sin som student: Denne dagen står mere for meg som en sommerdag enn som en høstdag.

Rike impulser hadde han fra Universitetslærerne, og sterkt påvirket var han av sine samtidige. Men det var særlig jødene og i det heile Østens kultur nasjoner han fram for alt beundret. Religionen og historia var for han grunnpillarene. Det er ikke alltid det beste å følge bjellesauen som så mange gjør, sier han. Folkestyret hadde han ikke så mye til overs for. Folket var ikke modent enda. Det må mere opplysning til, meinte han. Godt likte han å komme inn til ei husmor, både for den gode matens skyld og for å prate med henne. Men han hadde ingen tro på at kvinnen var i stand til å delta i det politiske liv. En motstander av stemmerett for kvinnen ble han. På et studentermøte om spørsmålet hadde han dette innlegget: Hjemme hos oss på Klækken hadde vi ei høne som var så god til å verpe. Så fant a på en dag at hu ville gale — og så gol a som en hane, men da slutta hu å verpe.

I beretningene til Amtskolestyret kommer han ofte inn på hvor nødvendig det var at elevene var nådd en viss modning. De som var for unge, fikk ikke full nytte av kurset. Lærd som kandidaten var, var det ikke alltid så lett å følge han. Men sikkert er det at de modne elevene hadde stort utbytte av kursene. Noen streng pedant var han ikke, og disiplinen var heller ikke den beste. Når Færden tok til med foredragene sine, var han som fuglen på spellplassen. Han hverken så eller hørte, og var det et emne som riktig opptok han, kunne han ta atskillig mere tid enn det timetabellen tilsa. Hvis da elevene ikke greide å følge med, hendte det nok ikke sjelden at det falt fullt av papirkuler rundt kateteret. En gang stakk en gutt kameraten sin i ryggen, og gutten skreik ut: Er u gælen a gett? Hysj, hysj, sa Færden. En spør ikke folk etter slikt, og så bare fortsatte han.

Anders hette en gutt som tjente hos Kandidaten på Klækken. En dag skyssset Anders Færden ut til Åsa. Det var første etappe på en snarysitt inn til

hovedstaden. I morgen må du hente meg her mellom 7 og 10! Anders var der til bestemt tid, og da klokka ble over 10, tok han på hjemvei. Færden måtte ha fått forhindringer. Han kom til Klækken — og der satt sannelig Candidaten og åt kveldsgrauten! Sett deg, gutten min, sa Færden. Du fortjener graut til kvelds, du også.

Alltid hadde Færden skinnskreppa med seg. Om sommeren bar han den på ryggen, om vinteren hadde han den bundet foran på kjelken. Kjelken var framkomstmidlet hans om vinteren. Både den, piggstavene og skreppa er oppbevart på Ringerike Museum. I skreppa hadde han svartdress og skjortebytte. Når han kom dit han skulle, fant han alltid et sted å skifte på, og på de utroligste steder kunne det skje. Beinveier hadde Færden en svakhet for, enda han ofte innrømmet: Beinvei er seinvei. En gang løp han jernbanelinjen. Toget kom og han måtte ut av banen. Uheldigvis var det undergang der han løp av, og så havnet han i kjørebanelinjen. Den gangen måtte Færden kjøres hjem.

Candidaten — det namnet gikk han under — har ikke etterlatt seg så mye skriftlig som broren. Men det fins atskillig også etter han. Innlegg både i lokalpressen og i Kristiania-avisene hadde han. Største verket hans er Hønefossboka av 1915, et verk på nær 350 sider. På bautasten reist av elever og venner står disse ordene:

*De unges liv og lære
han viet all sin dag.
For Ringerikes ære
han slog så mangt et slag.*

Candidaten levde ugift, men på dødsboauksjonen kom det fram parsenger i bjørk. De havnet på Opperud i Haugsbygd.

En sagnfigur er Candidaten blitt. Ofte ble han kalt Nikodemus fordi han banket på hos vennene sine nattetider. Da fant han straks fram til mat-

skapet på kjøkkenet. Om det var rester etter midt dagen eller om det var kaldgraute, gjorde det samme nytta. Siste nytt fortalte han mens han åt, og så forsvant han.

Hermann Wildenvey var eleven hans på Eiker. I Vingehesten og verden har han gitt et vakkert bilde av læreren sin. Han sier:

*Han var min lærer. De spør i hva?
jeg svarer: I ord og ferd
lærte han meg å være glad.
Jeg tror jeg var en av dem, han ga
gyldne timer i menneskeverd.*

Og videre sier Wildenvey:

*Til Buskerudbygdene vil jeg ha sagt
og til Ringerike især:
Slå om hans minne den rette vakt,
vern det og vit
det er åndens makt
i det sunne forstandens symbol han er.*

Minnet om Engebret Moe Færden vil leve lenge etter siste eleven hans er borte. En av Ringerikes store sønner var han, en folkeopplysningsmann av de sjeldne, en som betydde mye for Ringerikes ungdom ikke bare i samtida. Han ble noe mere enn en ideens ringe tjener.

EPILOG

Takket være sjefbibliotekar Helene Klemp, står noen av de viktigste bøkene til prost Færden på Ringerike-rommet på Ringerike Bibliotek. Skulle det ikke være en oppgave for ringerikingene å hjelpe til med å samle alt det Færdenbrødrene har skrevet. Se nøye etter i bokhyller og på loft. Frøken Klemp tar gjerne mot eventuelle eksemplarer og katalogiserer dem. Det ville være en skam om ikke flere av skriftene kunne komme til rette.

Ringerikes Museum

Ved Ellen Hals

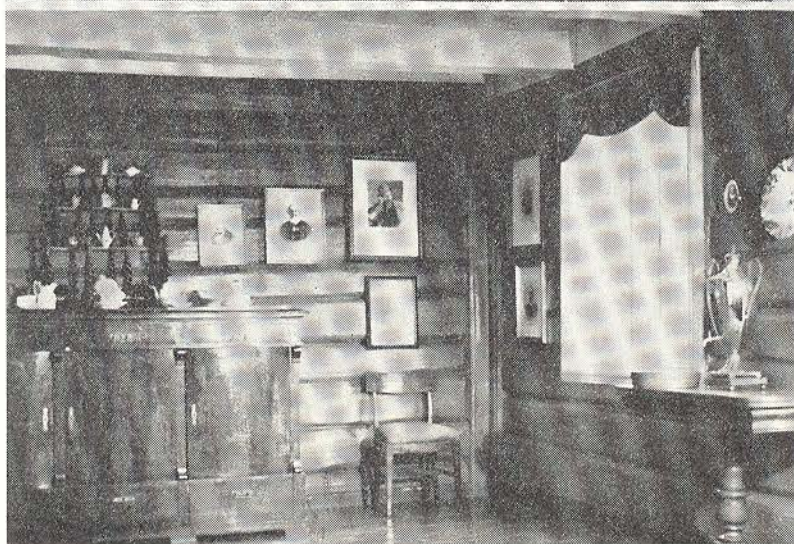
Rett over for Norderhov kirke ligger Ringerikes Museum. Det er den gamle prestegården som ble innredet til museum da presten fikk ny og moderne bolig. Det var naturlig at disse gamle bygninger, som skriver seg fra 1600 årene, ble et minne om hvordan en gammel prestegård så ut gjennom de siste 300 år, og museet hadde så mange møbler og gjenstander fra dette tidsrom, at planen kunne realiseres.

En prestegård var i eldre tider, kanskje enda mer enn nå, et samlingspunkt i bygden. De store stuer på Norderhov prestegård har vært møtested for både den åndelige og materielle utvikling i våre bygder, og dette er jo også et bygdemuseums viktigste oppgave å være. Professor Moltke Moe har engang uttalt seg om den populære side av et bygdemuseums virksomhet som ikke kan karakteriseres bedre. Han sier: «Det gir os adgang til

selv at iagttatte det gamle liv og dets kultur. Vi hører ikke bare fortalt om fortidens liv, vi ser det håndgripelig for os, i bygninger, i redskaper og husgeråd, i stort og smaatt. Og vi ser ikke alene enkelthet for enkelthet, gjenstandene staar ikke løstrevne og isolerte som nummer i en videnskapelig samling, de slutter sig sammen til et helhetsbillede i sin egen ramme og sine gamle omgivelser som det var i livet selv: hele stuen med dens gamle bohaver og mangeartede indhold, ja huset selv som det engang stod der midt i et stykke norsk natur. Fædrenes liv blir levende for os, det er som vi kan ta og føle paa det, saa nær kommer det os. Og dette selvsyn vil gi en forstaaelse som vil virke opdragende og utviklende. Men aller mest har bygdemuseene betydning ved at styrke kjærligheten til bygden og derigjennem ogsaa til landet. Det gir bygdefolket en forstaaelse av vort nasjo-

Ringerike's Museum
Jørgen Moe-Minne

nale liv og vor kulturutvikling og en følelse av samhörighet, baade indbyrdes og med de fremfarne slechter — som sikkerlig vil gi renter for fremtiden.»

Et videnskapelig anlagt museum er altså ikke det vi legger an på, til denslags studier har vi sentralmuséene, Folkemuséet og Kunstindustri-muséet, med sine nøyaktige oppstillinger. Hva bygdefolket behøver å se, er et ærlig gammelt hjem, derved lærer de å kjende fedrenes liv og virke, sin bygds gamle kultur.

Vi kommer inn i den rommelige gangen på prestegården, den forbinder to huser som er bygget sammen. Svære tømmerstokker danner veggene, og herfra fører dører ind, først til prestens kontor. Her har Norderhovs prester holdt til de siste tre hundre år; noen av dem henger avbildet på veggene som forøvrig opptas av bøker. Den eldste boken er en bibel, trykket i København i

1588, Fredrik II's bibel, den annen bibelutgave etter reformasjonen, og altså avfattet på dansk. Den er helt komplett, de forreste sider var noe medtatt, men er nå istandsatt på en udmerket måte. Den utmerker seg ved store snirklede innledningsbokstaver og gamle illustrasjoner. Disse bilder har sikkert dannet mønster for tidens billedvev, for bøker og bilder var jo sjeldenheter den gang. En annen morsom ting på kontoret er en håndskreven protokoll over de gamle «skuldegaarder i Aal sogn» i Hallingdal som i begynnelsen av 1700 årene hørte til Ringerikes sorenskriveri. Dessuten oppbevares på kontoret en rekke årgange av «Morgenbladet», den første fra 1819, da avisen ble stiftet. Den har et lite format «en avis av alle slags indhold», 4 sider og komplett. Avisen er stadig blitt større, men benytter den dag i dag den samme skrift i avisens navn.

Fra prestens kontor går vi inn i hans stue, et rommelig værelse med rappede vegger og møbler fra 1700 årene. Det var rokokostilen som oppsto i Europa ca. 1750, og som ble kopiert overalt, blant annet av de ringerikske møbelsnekkere. Rommets møbler stammer fra slekten Seip på Nærstad. De er malt i sort og gull,

en vakker og festlig møbeltype som har prydet mange stor-stuer. Slaguret er laget av en ringerisk klokkekaker, Erik Halstenrud, eller Kihle som han også kalte seg, og i hjørnet av stuen står en meget vakker muret ovn. På veggene er det malerier av de gamle kirkebygg på Ringerike, Hole og Norderhov. En lykt med glass og blyinnfatning henger i taket.

Over en høy dørterskel treder vi inn i et sovekammer. Om det har vært bispekammer vet vi ikke. Omhægssengen som står der har imidlertid tilhørt en baronesse som bodde på Ringerike dengang, og som sov under en kroneprydet baldakin. Instrumentet i samme rom er et klavicord, et eldre instrument enn spinet, hvor tangentene er omvendt sorte og hvite, men tonene er forlengst forstummet. De øvrige møbler er i en enkel Louis XVI stil.

Fra soverommet kommer man inn i det gamle kjøkkenet, med hvittrappede vegger og en dommi-

nerende peis. På en jernstang i denne henger flere skjerdinger, og i alle de nydelige kobberkarene har det vært laget mye god mat. Kakejern og kaffebrender hører til utstyret, og på veggen henger kobber-formene. Ikke minst i et kjøkken får man inntrykk av utviklingen. I gamle dager ble nesten alt fremstilt hjemme og med enkle hjelpemidler. Disse ser man rundt omkring på kjøkkenet, fra hjemmelaget kaffekvern til kjerne og potetsmel-mølle. Det ble i en lengre periode lavet lertøy ved Hønefossen, fater, krus og terriner, som f. eks. ble brukt til å bringe barsel-grøten i. Lertøyet er brunt med gul og grønn dekor. Det eldste fat på muséet er fra 1739. Produksjonen opphørte omkring 1850. De fleste ting på kjøkkenet er hjemmelagede og forteller meget om sin tid.

Det siste rom i 1. etasje er Svenskestuen. Det opptar gulvflaten i hele den ene fløyen av muséet og er ca. 90 m³. Her er bjelkevegger, malt i en gammel grønn farve, tinnfater på veggen, og over det gamle skap fra Elsrud i Ådalen fra 1690 henger maleri av Daniel Ramus, sønn av Norderhovspresten Jonas Ramus og Anna Colbjørnsdatter. Han var prest i bygden etter sin far og eide kirken forøvrig dengang, før den ble kjøpt tilbake av menigheten. Til dette rommet knytter seg tradisjonen om slaget på Norderhov i 1716, hvorfra Anna Colbjørnsdatter fikk sin berømmelse. I dette rommet ble oberst Løwen og hans svenske offiserer bevertet så godt av prestefruen at de ble søvnige og først våknet da den norske fortroppen stormet inn gjennom porten. Blant alle landets tapre prestefruer er vel hun den mest berømte og hun overskygger i den retning sin lærde ektemann og historieskriver Jonas Ramus. Anna Colbjørnsdatters familie skriver seg fra gården Arneberg i Solør. Hennes far Colbjørn Torstenson, som levde fra 1628—1720, var gift to ganger, Anna var av første ektekap. I 1682 ble hun gift med sin fars kapellan Jonas Ramus. Hun var da 15 år, og 20 år gammel hadde hun sine 5 barn, 3 sønner og 2 døtre, som hun alle overlevet. Hun hadde ry for å være en meget dyktig kvinne, som eide mange gårder rundt omkring i Norderhov.

Muséets annen etasje opptas av et Jørgen Moe minne. Jørgen Moes barndomshjem er jo gården Moe i Hole. Som teolog hadde han 4 forskjellige presteembeder og endte som biskop i Kristiansand.

Hans datter frk. Marie Moe testamenterte til Ringerikes Museum de fleste møbler og malerier fra hans hjem, og disse opptar to rom i annen etasje på muséet. Dagligstuemøblene er en gave fra menigheten i Drammen (halvparten av møblementet er på Drammens museum). Der er mange fine malerier, både Gude og Tidemand og Skredsvigs portrett av biskopen, foruten gaver fra menighetene som f. eks. kaffeservise fra hans første menighet i Krødsherad. — Et par mindre ting finnes etter Asbjørnsen også, og det pussige var at disse to eventyrsamlere møttes i Norderhov prestegård. På den tiden het presten Støren og han holdt latin-kurser på prestegården. Der gikk Jørgen Moe, og Asbjørnsen ble sendt dit fra Christiania for å dyktiggjøre seg i skolefag.

Foruten dette Moe-minne har vi i samme etasje en stue i bjerketre, det er Biedermayer-stilen som preger dette rommet, stilen fra 1830—40 årene som gjorde så mange stuer på 1800-tallet hyggelige. Foruten sofa, stoler og taffel-formet piano er det gamle håndarbeider på veggene, silkebroderte bilder og arbeider i hår som var på moten dengang.

Rommet ved siden av er fylt med rokker, garnvinner, mangletrær og redskaper til lin-fremstilling.

Det siste rom i annen etasje er Hverven-salen. Dette rom er av samme størrelse som Svenskestuen og ligger over denne. Her er naturfarvede bjelkevegger, hvitkuret gulv og møblene er fra Hverven, fra den gamle slekt som levet der på gården et par hundrede år. Dette er muséets vakreste rom, både interiørmessig og hva utsikten angår. Det er bonde-rokokkoen som her utfolder seg i sort og gull, med gammel Ringeriks-klokke, ovnsskjerm og bilder fra bygden før i tiden, i alt et meget harmonisk interiør som gir uttrykk for 1700-årenes gode smak.

Muséet har foruten disse rom en fløy som inneholder en meget representativ samling fra Krigens dage i 1940—45, hjemmestyrke-museum over livet på Krokskogen og de våpen som ble benyttet av disse styrker, en utstilling som hjemmestyrkenes representanter har all ære av.

Og sist men ikke minst, en stensamling som viser livet på Ringerike i urtiden. Utstillingen er ordnet og supplert av Tøienmuséets paleontologiske avdeling.

Møte med ulv

Historier fra Hole

Ved Niils Johannessen

Den best kjente ulvehistorie fra Hole er fortellingen om hunden Alarm som nær var blitt drept av ulvene nede på Mosmoen. Den står i Jørgen Moes barnebok «I Brønden og i Kjærnet». Man kan kanskje mene at emnet er behandlet med en viss dikterisk frihet - det er mulig - , men selve kjernen i fortellingen er sann. Jeg kan i den forbindelse vise til dikterens hilsen til Johan Fredrik Gram hvor han bl.a. sier:

*«Du kjenner din oldefar, Jens Gram,
men ikke du ved, det just var ham,
som hundehvalpen mig sendte.»*

og lenger nede leser vi:

*«jeg måtte vel fri den fra ulvens tand,
det koste så, hvad det vilde.»*

Alarm var, som vi vil forstå, en gave til Jørgen Moe fra Johan Fredriks oldefar Jens Gram på Ask gods. Jørgen Moe var født i 1813, og hendinga må da skrive seg fra midten av 1820-åra.

Den gråbeinshistoria som gjennom lange tider har gjort sterkest inntrykk på holeværingene, er sagnet om det som hendte omkring den store grana ved Kastebakken på Byermoen (Svendsrudmoen). Dette sagnet finnes i mange variasjoner som bl.a. er gjengitt i «Ringerike» 1936-37. Etter krigen ble veien over moen utbedret, Kastebakken jevnet ut, og grana «falt for aldersgrensen». Da foreslo direktør Throne-Holst at man skulle reise et minnesmerke der grana hadde stått. Tanken ble realisert, og i dag står det ei fin ringeriks-helle på stedet med denne innskrifta av Elling M. Solheim:

*Påkast her
minner om
ungt liv og
brå død i
fjerne tider.*

På baksida av steinen er det festet en metallplate, og på den står det:

Et sagn forteller at en gutt som var på vei til konfirmasjonsforberedelse i Hole prestegård i begynnelsen av attenhundreårne ble revet i hjel av ulver på dette sted. For å gi hans sjel fred kastet de som kom forbi friske grankvister på stedet helt til kvisthaugen og en gammel gran som stod her blev borte engang mellom 1945 og 1960.

For å minne om dette sagnet ble denne stein reist i 1963 av Thorne-Holst på Rytteraker i samarbeid med Hole Ungdomsforening.

Her er en annen beretning fra det samme området som er nedskrevet av lærer Øivind Fjeldstad.

Detta som jeg nå vil fortelja, skal ha hendt i Byermoen itte langt frå Kastebakken.

Det var en kar frå en av Flatinrud-plassa som skulle ut på noe arbe på en av Byer-garda. Nere i moen varte'n vår en gråbein som såg ut som'n ville gå på'n. Mannen bar ei øks i armkroken, men hu var kortskafta, så han fant'a itte høvlig som verje. Karen fant seg da en tørrstaka med en rotkluns i enden, og fikk dratt sei oppå en litten hau. Bestet flekte tenner og kom imot'n med busta telværs, men måtte angripe i motbakke, så mannen gredde seg godt. Han dengte laus på ulven med tørrstaken tel nakkeskinnet løsne og revne, så det vart henganes framover aua på'n som ei kappe. Enda ga itte ulven seg, men tel slutt fekk da karen kakka høl i hausen på'n, så han fekk livet av'n.

Et møte med ulv omkr. 1860.

Lovise Sørensdatter fra Langebru var på vei frå presten (konfirmasjonsforberedelsen), og var så vidt kommen forbi Grantopp (Veveriet), som ligger et støkke innafor Kløyvstua. Da fekk'a aue på en stor hund som bykste over veien og nedover mot Djupdæl. Lovise fortsatte innover, men da hu kom fram

Forts. side 32

Ordtak og reggler fra Ringerike

| Ved Peter Lyse |

Mange av ordtakene er også brukt i andre deler av landet, noen er «lette», mens andre er rene visdomsord. Jeg forsøker her å gjengi de på Ringeriksdiaklekt som ble brukt for 60—70 år siden. Det finnes sikkert flere enn disse, og det ville være bra om de som har noen, kunne supplere lista — før alt blir glemt.

Blo ær tjukkere enn vann.

De ær itte grett, sa mann, fekk bekk i håre.

En får bruke vette, den som har'e, sa gærningen.

Fint ska de' væra, sa kjærringa, fekk ei mahogniflis i baken.

Fint ska de' væra, om halle ræva henger ute.

Live ær en gamp, sa kjærringa, hu kunne itte si k.

Endeli da, sa jenta, hu vart förlåva.

Alle ska vi den veien, sa jenta, hu møtte et brurefølje. Seinre kom et gravfølje: Ja, non ska den veien au, sa'a.

Ingen blir fullaste før en ska jifte sei. Ingen blir fullrost før etter en ær dau.

Den hanna de itte kårmer no tor, kårmer de ittno i heller.

Hastværk ær lastværk.

Låven ær ærli, hålden besværli.

Så læiker 'om, så kjæiker 'om.

Kjærligheta drar, sa mann, han drog kjærringa i håre.

Uta blank, inna krank.

Hålas brur, hælje slur. (Om ei som brukte finklær til hverdags.)

Å sitta Kari brur: Ei som pynte seg og ikke tok del i nødvendig arbeid.

Liten ska lågt sitta.

De ær lettest å klyve dær gar'n ær lågest.

Alle trår på den stein som ær lågest.

Den som vil ha allt'n ser, må gråte nå' andre ler.

De ær førsteint å snyte sei nå' nåsån ær borte.

En tømme på en lang nåsån, jør my.

Den flygane kråka finner alltis litt, den som sitter stille finner ittno.

De ær bære å tene te ei lefse, me'n eter opp ei.

Nå ær'e førbi me blistringa, sa mann, han miste unnerlepan.

Dær råkte du de, sa mann, bikja beit'n i trebeine.

Nå' de regner på presten, drøpper'e på klokker'n.

De hue förglømmer, får beina omjelle.

De ska stærk lut te' skurvete huer.

De ska stærk rygg te' å bæra goe tier.

Lite men gått, sa gutten patte katta.

Alle månår drar, sa musa pisse i have'.

Ålbågstøyt å enkemannssørj går fort åver. (Varer like lenge.)

De ær som te' skreddern's barsøl, dær åt dom båne (Ongen). («Båne» var en kakefigur som skulle spares.)

Aldri så lite lag, att de itte kårmer en snultrejest.

Hu blømstrer som ei tørrgran i mai.

Hu ær bli som en årmonge i måråso/a.

Hu sjinner som so/a i Kalsta. (Karlstad.)

Je har å ji bort, men itte å krösse bort.

Takk den som bau dei. (Når en sier nei takk til en gave.)

Jo flere kårker, jo mere sø (suppe). Noen sa: Jo mere søl.

Æpple detter itte langt frå stammen.

Nå'n snakker om so/a, så sjinner'a.

Den som itte passer mål, får supe kall kål.

En ska itte lette på lua før'n ser mann.

En ska itte sælja sjinne før'n har skøti bjønn.

Han rir itte den dagen han saler.

De ær fært så my de ska i ei mårk smørr au da, sa kjærringa.

De ær'a bønn i mei au, sa jenta, hu åt opp ei hall goro.

Hu legger itte to siller på et fat.

En får slutte me'a leiken ær go.

Nå kámm du som kua før øksehammar'n.
 Dom ær to æl'n (alen) 'a samma støkke.
 Hu ær så jøt som arvesynna.
 Nå'n senner bån te' by, får'n gå sjøl påny.
 Ittno nytt ær gått nytt.
 De ær bære å håppe i de enn å krype i de.
 Viss'n itte eter sei mett, slæiker'n sei itte mett.
 Ingen storetar blir feit.
 Hær går'e unna før unna, sa han som satt på dass
 å åt.
 Ærliheta varar lengst, før den blir minnst brukt.
 De eldste bokka har haleste hønna.
 Om stubben ær røtin, ær kvisten like hal.
 Det var mange hær, sa'n Tol (Tor) såg i lua si.
 Je kjenner mi eia lus på gånga.
 Ei gamal mærr kan au knegge.
 Kua glømmar at'a har vøri kælv.
 Du får tåle de pus, sa kjærringa vaske gølv me
 katta.
 Ingen veit hå haran håpper, sa mann, sette snurua
 på take.
 Har'n klave, får'n alltis ku.
 Så trabelt som ei mus i barseng.
 Flyger runnt som ei huggæl'n høne.
 Skomaker'ns kjærring å sme'ns mærr går åfte bar-
 beint.
 De kan du innbille bønnen at reven værper egg å
 kråka ær vit om juldagen.
 Pass dei sjøl, sa'n Halvol te grisen.
 Kattekliner ær kjærringpiner.
 De var'a inga ku, sa mann miste kjærringa.
 Skriv de på snøn, så kvitterer sol te vår'n.
 Sitt på de, så blæser'e itte bort.

De som itte ær tjuvsstøli heller brønni opp, kãm-
 mer ijen.
 En får vone (håpe) besste å tru de værste.
 Har'n jitt Styggen væslefingen, tar'n hele hanna.
 De ær lett å sjæra breie reimer a' aenmanns lær.
 En ska itte skue hunnen på håra, heller fanten på
 fillene.
 Den eine benka (hjelpa) ær den andre væl (værd).
 Jælp dei sjøl, så jælp Vorhærre dei.
 Stømpær'n får jælp stakkær'n.
 Ræin rensskap (regnskap) jir lengst vennskap.
 Håssen en snur sei, har'n ræva båk.
 Maten ær halle føa.
 Etter ærter kãmmer fjærter.
 Ji itte baker'ns bån brø.
 Grauten har fødd op fler enn'n har sli ihæl.
 Sløss onger, den som vinner får skælken.
 Sånn ær'e sån blir'e, fyst klår'e seia svir'e.
 Du må itte jeipe åt følk, viss vinn snur seg, blir'e
 slek.
 Du får trøyte vonnt å gått. (Vente litt.)
 Teller'u kråker? sa de, hvis en rettet ryggen lidt
 unner arbeid ute.
 Vassvilling å trå sill, et fort å tistill, sa staburs-
 klokka.
 Meddan ær klokka tåll, anti en har no å eta heller
 ei, sa Vevær'n.
 Sett ut flatbrenner'n å tenn i runnbrenner'n, nå
 sjøtter je itte pæng, sa mann oppi Haug.
 En hælv kælv låg i Solbærælva å flaut. (Tungegym-
 nastikk.)
 Gy vinn ville snu sei te je sku hemat, sa kjærringa,
 hu rodde i motvind.

Møte med ulv Forts. fra side 30

tel Midtskauen var det blitt mørkt, og da tenkte hu at hu fekk gå innom der. Der hadde dom alt krøpi tel køys, men døra sto som vanlig ulåst, så hu Lovise gikk like godt inn og la seg, hu. Om mårran fortalte hu kara på garden om den store bilkkja hu hadde sett. Men så ba dom'a si litt mere om åssen detta dyret såg ut, og da hu det hadde gjort, så skjønnte dom straks at det var en gråbein hu hadde vøri ute for. Dom tok da børsene med seg og drog nedover til Grantopp og ner i Djupdæl. Og ganske rektig, der traff dom på en gråbein, som måtte late livet.

Det er fru Anni Jøta, f. Hurum, som har fortalt denne historia. Lovise var bestemor til fru Jøta. Lovise Oppigården, som hun ble kalt i hverdagslaget, var født på Langebru i 1846. Far hennes, Søren Olsen Langebro, var i sin tid en kjent mann på Krokskogen. Jeg husker Lovise Oppigården som ei gardmannskjerring av den gamle, trauste typen. Hun vokste opp på Krokskogen, men kom seinere ned i bygda hvor hun ble gift med Anders Syversen Hurum. I mange år hadde hun ønsket å komme på Gyrihaugen. Men først det året hun fylte 90 -nitti-fikk hun ønsket oppfylt. Da gikk hun dit opp.

Jern
Bygningsartikler

Malerverarer
Innredninger
Dører - Vinduer

Teglverksprodukter

Ring Bygg a.s
Filialer:
Hønefoss Farvehandel
Modum Bygg

Ring Bygg a.s - Tlf. 22711 - 3501 Hønefoss
Hønefoss Farvehandel - Tlf. 21163 - 3501 Hønefoss
Modum Bygg - Tlf. 857012 - 3370 Vikersund

A.S HØNEFOSS ØL- OG MINERALVANNDEPOT

**FRYDENLUNDS BRYGGERI - A.S RINGNES BRYGGERI - A.S SCHOUS BRYGGERI
NORA FABRIKKER A.S**

**Distriktets
leverandør
av øl og
mineralvann**

Adresse:	HENSMOEN Rute 2037 3500 HØNEFOSS
Telefon:	31211